

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VIII kadencja
Prezes Rady Ministrów
DSP.WKP.4821.6.2017.SZ

Druk nr 1796

Warszawa, 24 sierpnia 2017 r.

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku
przekazuję przyjęty przez Radę Ministrów dokument:

**- Informacja Rady Ministrów o realizacji
w roku 2016 ustawy z dnia 9 czerwca
2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie
pieczy zastępczej.**

Jednocześnie informuję, że Rada Ministrów upoważniła Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej do prezentowania stanowiska Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych.

Z wyrazami szacunku

(-) Beata Szydło

**INFORMACJA RADY MINISTRÓW
O REALIZACJI W ROKU 2016
USTAWY
Z DNIA 9 CZERWCA 2011 r.
O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE
PIECZY ZASTĘPCZEJ
(Dz. U. z 2017 r. poz. 697, z późn. zm.)**

WARSZAWA, 31 lipca 2017 rok

I. Wprowadzenie	4
II. Program „Rodzina 500+” w pieczy zastępczej.....	6
III. Charakterystyka systemu wspierania rodziny	7
1. Asystent rodziny.....	8
2. Placówki wsparcia dziennego	11
3. Rodziny wspierające.....	12
IV. Charakterystyka systemu pieczy zastępczej.....	13
1. Rodzinna piecza zastępcza	19
a) Struktura	19
b) Wsparcie rodzin zastępczych – organizator i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej	24
c) Świadczenia dla rodzin zastępczych	28
d) Rekrutacja i dobór kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej.....	31
e) Szkolenie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka.....	32
2. Instytucjonalna piecza zastępcza.....	33
a) Struktura	33
b) Wydatki.....	38
V. Sytuacja osób pełnoletnich opuszczających pieczę zastępczą.....	40
VI. Adopcja	42
1. Ośrodki adopcyjne.....	42
2. Przysposobienie krajowe.....	44
3. Przysposobienie międzynarodowe.....	46
VII. Działania monitorujące i promujące w roku 2016.....	46
1. Monitoring realizacji zadań wynikających z ustawy.....	46
2. Deinstytucjonalizacja, środki europejskie oraz współpraca międzynarodowa.....	47

VIII. Wydatki na realizację ustawy w 2016 r. oraz wnioski dotyczące sposobu i zakresu finansowania zadań jednostek samorządu terytorialnego wynikających z ustawy	49
IX. Rekomendacje i plany	51
X. Podsumowanie.....	53
Aneks.....	57

I. Wprowadzenie

Artykuł 189 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz.697, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą”, zobowiązuje Radę Ministrów do corocznego przedstawiania Sejmowi i Senatowi informacji o realizacji ustawy w roku poprzednim wraz z wnioskami dotyczącymi sposobu i zakresu finansowania zadań wynikających z ustawy. Zgodnie z art. 239 pierwsza informacja o realizacji ustawy została przedstawiona do dnia 30 lipca 2013 r., natomiast kolejne roczne informacje są przedstawiane Sejmowi i Senatowi do dnia 31 lipca następnego roku kalendarzowego. Tym samym niniejsza Informacja o realizacji ustawy stanowi piątą w kolejności analizę jej stosowania.

Ustawa weszła w życie 1 stycznia 2012 r. Kształtuje ona sferę działań państwa wobec rodzin mających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, które skutkują zagrożeniem lub umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej.

Ustawa reguluje zagadnienia dotyczące:

- 1) profilaktyki środowiskowej dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- 2) rodzinnej pieczy zastępczej;
- 3) instytucjonalnej pieczy zastępczej;
- 4) usamodzielnień pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej;
- 5) procedur adopcyjnych;
- 6) zadań administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- 7) zasad finansowania systemu opieki nad dzieckiem i pieczy zastępczej.

W roku 2016 w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej nastąpiły znaczące zmiany.

Pod koniec roku 2015 do Sejmu RP skierowany został projekt ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, który w art. 46 proponował zmiany w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Od 1 kwietnia 2016 roku zaczęła obowiązywać ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. poz. 195, z późn. zm.), która w art. 46 zawiera zmiany w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Na mocy tego rozwiązania, na każde dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia, umieszczone w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka oraz placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, przysługuje dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego określonego w przepisach o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (500 zł na dziecko), przy czym ustawodawca rozróżnił dodatek wychowawczy (art. 80 ust. 1a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) i dodatek do zryczałtowanej kwoty (art. 115 ust. 2a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

W okresie sprawozdawczym miały miejsce jeszcze trzy kolejne nowelizacje ustawy.

Ważną zmianę dla systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej wprowadziła ustawa z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. poz. 406). Dzięki wyżej wymienionym zmianom w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa jest niedopuszczalne. Umieszczenie takie może nastąpić po wyczerpaniu wszystkich możliwości pracy z rodziną określonych w kodeksie i w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Jedynym wyjątkiem jest sytuacja zagrażająca zdrowiu lub życiu dziecka. Zmiana weszła w życie z dniem 30 kwietnia 2016 roku.

Kolejną zmianę dla wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej wprowadziła ustawa z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz.1583).

Z informacji napływających do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w 2016 roku wynikało, że władze samorządowe nie były zadowolone ze zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1045). Krytycznie odnosili się oni zwłaszcza do konieczności reorganizacji dotychczasowego systemu wspólnej obsługi ekonomiczno-administracyjnej i organizacyjnej placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tak krótkim okresie od jego stworzenia. Podkreślali, że konieczność zatrudniania dyrektora w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, którym zapewnia się wspólną obsługę ekonomiczno-administracyjną i organizacyjną znacznie zwiększa koszty prowadzenia tych placówek. Niepokojąca wydawała się również – w kontekście zmian wprowadzonych w 2015 roku - perspektywa łączenia zróżnicowanych jednostek organizacyjnych samorządu terytorialnego, co w konsekwencji mogło zagrażać rodzinnemu charakterowi placówek opiekuńczo-wychowawczych i tym samym bezpieczeństwu przebywających tam dzieci. W 2016 r. rozpoczęły się prace zmierzające do nowelizacji ww. ustawy, tak aby jej przepisy były nade wszystko zgodne z dobrze pojętym dobrem dziecka, a także nie generowały wzrostu kosztów prowadzenia instytucjonalnych form pieczy zastępczej po stronie samorządów lokalnych. Ustawa z dnia 5 września 2016 roku o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1583) stanowiła odpowiedź na te wątpliwości. Ustawa ta wprowadziła zmiany polegające na odejściu od niekorzystnych rozwiązań w zakresie funkcjonowania jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w szczególności dotyczących możliwości łączenia placówek opiekuńczo-wychowawczych z ośrodkami pomocy społecznej, umiejscawiania tych jednostek w jednym budynku i na jednym terenie oraz zapewniania jednostkom wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w sposób nieracjonalny wspólnej obsługi administracyjnej, finansowej i organizacyjnej. Ustawa wprowadziła zakaz umiejscawiania na jednej nieruchomości gruntowej czy w jednym budynku placówki opiekuńczo-wychowawczej z inną jednostką organizacyjną (poza wskazanym wyżej wyjątkiem dotyczącym funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych, za zgodą wojewody, w jednym budynku wielorodzinnym). Tym samym wykluczono możliwość umiejscowienia całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych na jednej nieruchomości gruntowej lub w jednym budynku z jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, jednostkami organizacyjnymi systemu oświaty, ośrodkami wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, podmiotami leczniczymi, jednostkami organizacyjnymi wymiaru sprawiedliwości, zakładem aktywności zawodowej czy izbą wytrzeźwień (zmieniony art. 106 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej). Natomiast wprowadzono możliwość prowadzenia, za zgodą wojewody, więcej niż jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej do 14 wychowanków na jednej, nieruchomości gruntowej.

Pod koniec roku 2016 została również uchwalona ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. poz. 1860), która zupełnie nowe zadania przypisała asystentowi rodziny. Ustawa „Za życiem” rozszerza zakres zadań asystenta rodziny przez przypisanie mu funkcji koordynatora w zakresie usług wsparcia oferowanego kobietom w ciąży oraz ich rodzinom, ze szczególnym uwzględnieniem kobiety w ciąży z powikłaniami lub rodzącej dziecko, u którego w prenatalnej fazie rozwoju lub w czasie porodu zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną

chorobę zagrażającą jego życiu. Działania podejmowane przez asystenta będą przede wszystkim polegać na opracowaniu wspólnie z osobami zainteresowanymi katalogu możliwego do uzyskania wsparcia oraz występowania w ich imieniu, tak aby mogli skorzystać z należnej im pomocy. Dzięki ustawie asystent rodziny nabiera nowego, bardziej uniwersalnego znaczenia w profilaktyce społecznej oferowanej już nie tylko rodzinom z dziećmi, ale także kobietom w ciąży i ich rodzinom. Na wsparcie realizacji tego zadania przeznaczono w ustawie ok. 70 mln zł z Funduszu Pracy. Środki te przeznaczone zostały na dofinansowanie zadania gminy w zakresie zatrudniania asystenta rodziny, dzięki czemu pula środków przekazana samorządowi gminy w roku 2017 mogła być znacznie wyższa.

II. Program „Rodzina 500+” w pieczy zastępczej

W ramach wprowadzonego od 1 kwietnia 2016 r. Programu „Rodzina 500+” dzieciom znajdującym się w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego przysługuje dodatek wychowawczy w wysokości świadczenia wychowawczego czyli 500 zł miesięcznie. Świadczenie to wprowadzone zostało do systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej i ma formę dodatku do otrzymywanych przez rodziny zastępcze i osoby prowadzące rodzinne domy dziecka – świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, natomiast w przypadku placówek typu rodzinnego – dodatku do zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka. Dodatek ten nazwany został „dodatkiem wychowawczym” lub „dodatkiem do zryczałtowanej kwoty” i jego wysokość wynosi tyle samo ile wynosi wysokość świadczenia wychowawczego. Dodatek wychowawczy przysługuje na każde umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej dziecko, w wieku do ukończenia 18. roku życia. W odróżnieniu od świadczenia wychowawczego prawo do dodatku na pierwsze dziecko nie będzie uzależnione od dochodu. Rozwiązanie takie wynika z faktu, że rodziny zastępcze i osoby prowadzące rodzinne domy dziecka wykonują zadanie władz publicznych wynikające z art. 72 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, tj. zapewniają opiekę dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej. Na utrzymanie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej otrzymują środki publiczne, których oczywiście nie można uznać za ich dochód. Dodatek ten, podobnie jak świadczenie wychowawcze, jest finansowany z budżetu państwa, a jego realizacja stanowi dla powiatu zadania z zakresu administracji rządowej.

Pamiętać należy, iż system wspierania rodziny i pieczy zastępczej, poczynając od roku 2012, z każdym rokiem coraz wyraźniej zaznacza swe miejsce w szeroko rozumianym systemie powszechnych usług społecznych. Dzięki umożliwieniu korzystania z dodatku 500 + przez dzieci powierzone rodzinnym formom pieczy zastępczej podkreślono wyraźnie, że piecza zastępcza to element polityki prorodzinnej państwa, a rodziny zastępcze, realizując swoje zadania, stanowią jej ważny element. Dzięki Programowi 500+ i - za jego sprawą dzięki takiemu właśnie rozumieniu zastępczego rodzicielstwa - rodzic zastępczy uzyskał status prawdziwego partnera w systemie wsparcia rodziny.

Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na wyraźnie rysujący się obecnie w polityce prorodzinnej państwa dwutorowy charakter oddziaływań. Z jednej strony mamy do czynienia z polityką pomocy państwa o charakterze wyraźnie świadczeniowym i interwencyjnym, z drugiej zaś z komplementarnym systemem wsparcia, który ma charakter bardziej podażowy, tym samym bardziej wspierający i inwestujący w rodzinę jako wartość w rozwoju społecznym.

W okresie kwiecień – grudzień 2016 r. z dodatków wychowawczych korzystało 46,9 tys. dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej oraz 1,5 tys. dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

W 2016 r. na realizację dodatków wychowawczych i dodatków do zryczałtowanej kwoty wydatkowano łącznie 216 226 tys. zł, wraz z kosztami obsługi. Wydatki na dodatki wychowawcze wyniosły 209 463 tys. zł (bez kosztów obsługi: 207 314), a na dodatki do zryczałtowanej kwoty 6 763 tys. zł (bez kosztów obsługi: 6 699).

Liczba świadczeniobiorców i wydatki na dodatek wychowawczy oraz dodatek do zryczałtowanej kwoty w 2016 r. (bez kosztów obsługi)

Województwo	Świadczeniobiorcy		Wydatki na świadczenia (w tys. zł)	
	dodatek wychowawczy	dodatek do zryczałtowanej kwoty	dodatek wychowawczy	dodatek do zryczałtowanej kwoty
Dolnośląskie	4 746	177	21 066	790
Kujawsko-pomorskie	2 665	57	11 846	255
Lubelskie	2 043	193	9 094	854
Lubuskie	1 797	28	7 933	126
Łódzkie	3 391	112	14 999	499
Małopolskie	2 495	155	10 916	680
Mazowieckie	4 824	245	21 362	1 081
Opolskie	1 285	0	5 719	0
Podkarpackie	1 554	19	6 912	86
Podlaskie	1 125	17	4 984	77
Pomorskie	3 449	102	15 301	450
Śląskie	6 608	67	28 969	300
Świętokrzyskie	1 168	104	5 074	465
Warmińsko-mazurskie	2 485	43	11 009	185
Wielkopolskie	3 989	78	17 720	349
Zachodniopomorskie	3 251	113	14 410	502
RAZEM	46 875	1 510	207 314	6 699

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań z realizacji dodatków wychowawczych i dodatków do zryczałtowanej kwoty w 2016 r..

III. Charakterystyka systemu wspierania rodziny

Podstawowym narzędziem działania systemu wspierania rodziny jest praca z rodziną. Jest ona ważna od momentu przeżywania przez rodzinę pierwszych trudności oraz niezbędna wówczas, gdy w rodzinie ma miejsce poważny kryzys, zagrażający dobru dziecka. Rodzina, w wyniku podjętej z nią pracy powinna osiągnąć zdolność prawidłowego funkcjonowania na tyle, aby bezpieczeństwo dzieci nie było zagrożone.

Praca z rodziną prowadzona jest głównie w formie usług asystenta rodziny, natomiast pomoc w opiece i wychowaniu prowadzona jest w formie:

- 1) placówek wsparcia dziennego;
- 2) rodzin wspierających.

1. Asystent rodziny

Asystent rodziny jest znaczącym elementem systemu wspierania rodziny w środowisku. Może on zostać przydzielony rodzinie przeżywającej problemy opiekuńczo-wychowawcze na wniosek pracownika socjalnego lub na mocy decyzji sądu rodzinnego.

W 2016 r. zatrudnionych było ogółem 3 905 asystentów rodziny, tj. o 2,3% więcej niż w 2015 r. (3 816 asystentów), z tego 2 913 (tj. 75%) asystentów było zatrudnionych na umowę o pracę w systemie zadaniowego czasu pracy oraz 992 (tj. 25%) asystentów zatrudnionych było na podstawie umów o świadczenie usług.

Oznacza to wzrost liczby asystentów zatrudnionych w oparciu o umowę o pracę w stosunku do roku 2015 o 8 pkt procentowych (w 2014 r. 67%) i świadczy o tym, że samorząd gminy coraz częściej korzysta z tej – tak bardzo postulowanej przez samych asystentów rodziny – formy ich pracy. Poczucie stabilności w pracy z rodziną zdaje się być jednym z elementów warunkujących efekty pracy, zwłaszcza że wydłuża się okres koniecznej pracy z rodziną, o czym będzie mowa w dalszej części sprawozdania. W tej sytuacji zatrudnienie asystenta na kilka miesięcy nie zawsze sprzyja długofalowym efektom pracy.

Tab. 1. Asystenci rodziny wg województw w latach 2014 - 2016

Województwo	Liczba asystentów rodziny w województwie				Liczba gmin w województwie	Procent gmin w województwie, w których zatrudniono asystenta rodziny		
	2014	2015	2016	dynamika rok 2015 =100		2014	2015	2016
Dolnośląskie	223	277	295	106	169	74	96	98
Kujawsko-pomorskie	211	249	249	100	144	76	97	99
Lubelskie	244	268	273	102	213	77	92	92
Lubuskie	131	135	130	96	82	94	99	98
Łódzkie	190	220	232	105	177	72	87	88
Małopolskie	241	271	301	111	182	85	92	96
Mazowieckie	402	446	453	102	314	76	91	95
Opolskie	67	86	97	113	71	69	93	96
Podkarpackie	194	225	212	94	160	79	94	94
Podlaskie	90	112	124	111	118	44	65	69
Pomorskie	234	249	242	97	123	94	100	100
Śląskie	299	355	394	111	167	75	89	93
Świętokrzyskie	143	150	149	99	102	89	99	99
Warmińsko-mazurskie	216	206	201	98	116	87	99	99
Wielkopolskie	291	349	342	98	226	80	95	95

Zachodniopomorskie	217	218	211	97	114	95	99	96
POLSKA	3 393	3 816	3 905	102	2 478	79	93	94

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Najwięcej asystentów rodziny w roku 2016 działało w gminach województw: mazowieckiego, śląskiego, wielkopolskiego, natomiast najmniej w województwie opolskim, podlaskim, lubuskim. Jednakże największy odsetek gmin, w których powołano asystentów rodziny był w województwach: pomorskim, warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim i kujawsko pomorskim.

Na zatrudnienie asystentów rodziny gminy wydały w 2016 r. ogółem ponad 123 987 tys. zł (110 160 tys. zł w 2015 r.), co oznacza wzrost w stosunku do 2015 r. o 12,5%. Gminy z własnych środków wydatkowały na ten cel 66 826 tys. zł (59 690 tys. zł w 2015 r.), co oznacza wzrost o 12% w stosunku do 2015 r. Kwota ta stanowi 53,8% ogółu wydatków na ten cel w 2016 r. Wydatki z innych źródeł wyniosły 57 161 tys. zł, co oznacza wzrost o 13% w stosunku do roku 2015 (50 469 tys. zł). Gros asystentów rodziny zatrudniały ośrodki pomocy społecznej (97%), natomiast inne jednostki organizacyjne gminy i podmioty działające na zlecenie gminy zatrudniały jedynie ok. 3% asystentów rodziny. Podobnie niestety sytuacja przedstawiała się w roku 2015, co wskazuje na bardzo wolno przebiegający proces zlecenia tych zadań instytucjom niepublicznym lub publicznym, innym niż ośrodek pomocy społecznej. Wiele środowisk wskazuje na mankament takiego rozwiązania, bowiem nie sprzyja to skutecznemu eksplorowaniu środowiska zagrożonych, a gros zainteresowanych pomocą asystenta rodziny obawia się konsekwencji związanych z utratą świadczeń z pomocy społecznej.

Jednym ze znaczących źródeł finansowania zatrudnienia asystentów rodziny w 2016 r. były dotacje przyznane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w ramach „Programu asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej na rok 2016”. Na zatrudnienie asystentów rodziny przekazano z ww. programu (w ramach dwóch edycji) dotację na kwotę łączną 59,9 mln zł, co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o ok. 14,3% (52,4 mln zł). W 2016 r. dofinansowanie z budżetu państwa stanowiło 48,3% ogółu wydatków na ten cel. W ramach dwóch edycji Programu asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej możliwe było zatrudnienie łącznie 3 490 asystentów. Wobec przyjętej w obu edycjach Programu wyraźniej preferencji dla umowy o pracę, wskaźnik zatrudnienia w oparciu o tę formę zatrudnienia wzrósł, jak wcześniej wskazano, w stosunku do roku 2015. Preferencja przyjęta w Programie w roku 2016 stanowiła zachętę dla gmin, bowiem wskazywała na pierwszeństwo w uzyskaniu dotacji w roku 2017 przez te gminy, które zatrudniały asystenta rodziny na umowę o pracę co najmniej w relacji 75% do zatrudnienia na podstawie umowy zlecenia.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje, że asystent prowadzi pracę z rodziną za zgodą danej rodziny, chyba że rodzina zostanie zobowiązana do pracy z asystentem rodziny przez sąd. Zatem mogły mieć miejsce sytuacje, w których pomimo skierowania przez gminę do danej rodziny asystenta rodziny, rodzina mogła nie wyrazić zgody na współpracę.

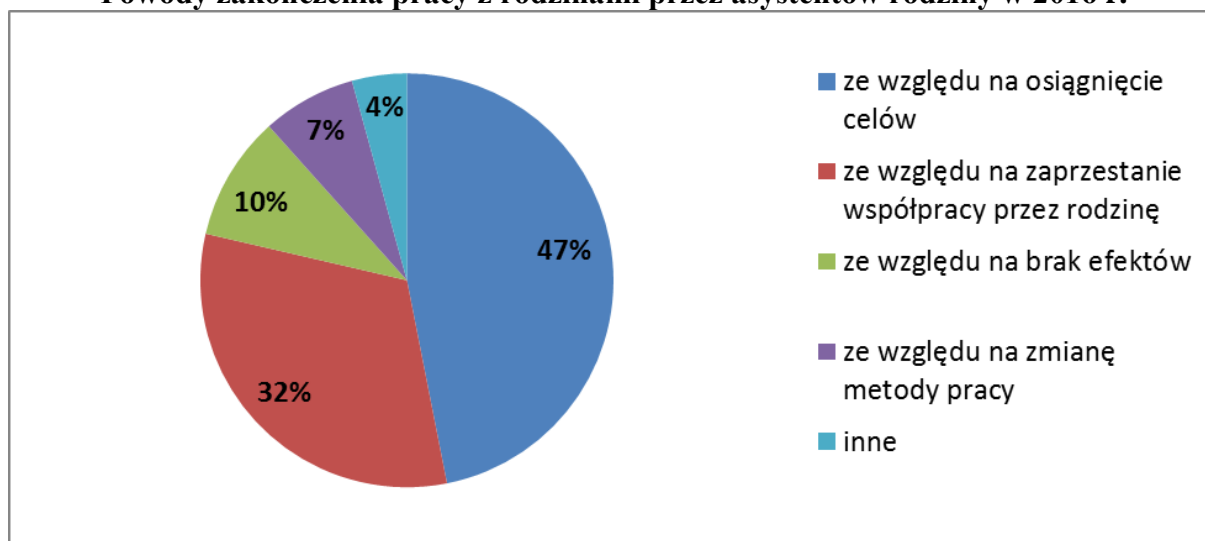
Ogółem z usług asystentów rodziny skorzystało w 2016 r. 43 390 rodzin (w 2015 r. 41 739 rodzin), co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 3,9%, w tym 4 563 rodziny (tj. 10,5%) zobowiązane zostały do współpracy z asystentem przez sąd. W stosunku do roku 2015 oznacza to znaczny, bo o 31%, wzrost liczby osób, do których sąd skierował asystenta rodziny (w 2015 r. było to 3 477 rodzin). Tempo tego wzrostu, mimo że już obserwowane w latach ubiegłych, wzrosło także za sprawą nowelizacji ustawy kodeks

rodzinny i opiekuńczy, która wprowadziła znaczącą zmianę prawną mającą przeciwdziałać umieszczeniu dziecka w pieczy jedynie z powodu ubóstwa rodziców. Otóż użycie tego środka jest możliwe po wyczerpaniu wszystkich narzędzi wsparcia rodziny określonych w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, czyli także po wykorzystaniu pracy z rodziną asystenta rodziny.

Spośród 43 390 rodzin, z którymi asystenci rodziny prowadzili pracę w 2016 r., dla 12 725 rodzin (co stanowi 29% rodzin korzystających w ogóle) współpraca ta zakończyła się w 2016 r., w tym w 5 967 przypadkach nastąpiło to w związku z osiągnięciem założonych celów. Osiągnięciem celów zakończyła się praca w 47% rodzin, z którymi zakończono pracę w 2016 r. Oznacza to utrzymanie stanu z roku 2015 jeżeli idzie o efektywność, natomiast świadczy wyraźnie o tym, że w 71% rodzin praca ta nie zakończyła się w okresie 1 roku.

Przeciętny czas pracy asystenta z rodziną w 2016 r. zgodnie z posiadaną statystyką wynosił 14 miesięcy, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2015, kiedy czas ten wynosił przeciętnie 10 miesięcy. Oznacza to, że skomplikowana i niejednokrotnie wyjątkowo złożona sytuacja rodzin skłania podmioty organizujące pracę z rodziną do wydłużania okresu pracy asystenta rodziny. Tym samym jej efekty – wykazywane na zamieszczonym niżej wykresie przechodzą w wielu przypadkach na rok kolejny.

Powody zakończenia pracy z rodzinami przez asystentów rodziny w 2016 r.

Wg stanu na ostatni dzień roku 2016 przeciętnie jeden asystent rodziny miał pod opieką 9,1 rodziny, a w roku poprzednim (8,9 rodziny). Wzrost liczby rodzin objętych pomocą asystenta rodziny wyraźnie wskazuje na brak wystarczającej liczby asystentów rodziny w gminach.

Ponownie, podobnie jak w roku 2015, widać wyraźnie znaczny odsetek rodzin, które rezygnują z pracy asystenta rodziny (na wykresie 32%). Wydaje się zatem, że istnieje potrzeba zbadania tego zjawiska. Natomiast warto odnotować wzrost procentowy rodzin, z którymi pracę zakończono sukcesem (w roku 2016 - 47%, w roku 2015 - 45%).

Jedną z dróg prowadzących do wykonywania pracy asystenta rodziny jest ukończenie szkolenia na asystenta rodziny lub studiów podyplomowych. Zakres programowy takiego szkolenia został określony w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń na asystenta rodziny (Dz. U. poz. 1608). Programy szkoleń na asystenta rodziny są, zgodnie z ustawą, zatwierdzane przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej decyzją administracyjną. W 2016 r. wydano 8 decyzji zatwierdzających ww. programy.

2. Placówki wsparcia dziennego

Rodziny wychowujące dzieci w wieku szkolnym, a zwłaszcza rodziny, które mają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci, niejednokrotnie potrzebują pomocy w zakresie organizowania dzieciom czasu wolnego, pokonywania trudności szkolnych, radzenia sobie z zaburzeniami zachowania, itp. Ważną rolę w sferze pomocy w opiece i wychowaniu pełnią placówki wsparcia dziennego. Dostęp do tego narzędzia wsparcia rodziny powinien być na tyle szeroki, aby miejsce w nim znalazły nie tylko dzieci kierowane przez ośrodki pomocy społecznej, ale także te, które przyprowadzają rodzice lub opiekunowie.

W ustawie z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw przyjęto, że w każdym przypadku zapewnienia wspólnej obsługi placówek wsparcia dziennego taką placówką może kierować kierownik podmiotu, który zapewnia tę obsługę, przy pomocy wyznaczonego w poszczególnych placówkach wsparcia dziennego wychowawcy.

Ponadto zgodnie z wprowadzonymi zmianami zapewnienie wspólnej obsługi placówek wsparcia dziennego następuje na podstawie przepisów o samorządzie gminnym lub o samorządzie powiatowym bądź na podstawie zlecenia wspólnej obsługi ekonomiczno-administracyjnej i organizacyjnej placówek wsparcia dziennego prowadzonych przez gminę lub powiat organizacjom pozarządowym lub podmiotom wskazanym w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Poza tym, co warto odnotować, w przypadku placówek wsparcia dziennego nie ma żadnych ograniczeń w odniesieniu do łączenia w jednym budynku różnego typu działalności, o ile oczywiście nie będzie ona zagrażała zdrowiu lub bezpieczeństwu dzieci.

W 2016 r. na obszarze całej Polski działało ogółem 1 552 placówek wsparcia dziennego, co oznacza spadek o 37 placówek w stosunku do roku 2015 (1 589). Spadek ten niewątpliwie martwi, ale być może jest on związany przede wszystkim z obowiązkiem zaakceptowania do dnia 30 czerwca 2016 roku przez gminę istniejących na jego terenie placówek o charakterze niepublicznym również pod kątem wymogów sanitarnych i bezpieczeństwa. Co więcej na spadek ten mogły mieć także wpływ inne zmiany o charakterze porządkującym wprowadzone rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego (Dz.U. poz. 1630). Wydaje się, że znaczące zmiany w systemie mogą nastąpić w kolejnych latach za sprawą środków z funduszy europejskich, które wyraźnie promują rozwój usług na rzecz rodzin z dziećmi. Kwestia ta winna być bardzo dokładnie monitorowana w poszczególnych województwach.

Spośród ogółu placówek wsparcia dziennego, 626 (tj. 40,3%) były to placówki publiczne prowadzone przez gminy oraz 926 (tj. 59,7%) placówki niepubliczne prowadzone przez inne podmioty. Wydaje się, że ta forma działalności wybierana jest bardzo często przez podmioty

niepubliczne i to włączenie trzeciego sektora winno być jak najbardziej wspierane. Zasadnym wydaje się odnowienie bogatych tradycji polskich świetlic prowadzonych przez różnego rodzaju instytucje i podmioty niepubliczne.

W 2016 r. do placówek wsparcia dziennego uczęszczało ok. 36 321 dzieci (w 2015 r. 37 555 dzieci), co oznacza spadek o 3,3% liczby uczęszczających dzieci.

Placówki wsparcia dziennego mogą być prowadzone formie: opiekuńczej, specjalistycznej oraz pracy podwórkowej, realizowanej przez wychowawców - pedagogów.

W 2016 r. placówki typu opiekuńczego stanowiły 76% ogółu placówek wsparcia dziennego. Placówki specjalistyczne i pracy podwórkowej stanowiły odpowiednio 26% i 5% ogółu placówek.

W 2016 r. na prowadzenie placówek wsparcia dziennego samorządy gminne wydały ogółem 155 705 tys. zł (144 983 tys. zł w 2015 r.), co oznacza wzrost o 7,4% w stosunku do roku 2015, w tym na placówki wsparcia dziennego prowadzone przez inne podmioty niż gmina – 78 608 tys. zł (74 217 tys. zł w 2015 r.), co stanowi 50% wydatków na ten cel w 2016 r.

Wyżej przedstawione dane odnoszą się do placówek wsparcia dziennego, które działają jako jednostki organizacyjne gminy, na zlecenie gminy, oraz te, które uzyskały zezwolenie wójta lub zgodę wójta potwierdzającą spełnienie higienicznych i bezpiecznych warunków lokalu, w którym jest prowadzona placówka wsparcia dziennego.

Placówki wsparcia dziennego może prowadzić również samorząd powiatu. W 2016 r. działały 63 placówki wsparcia dziennego o charakterze ponadgminnym, w tym 43 placówki prowadzone przez podmiot inny niż samorząd powiatowy.

Wydatki poniesione przez powiaty na funkcjonowanie ponadgminnych placówek wsparcia dziennego wyniosły w 2016 r. 9 096 tys. zł, w tym na placówki prowadzone przez inny podmiot niż powiat wydano 2 784 tys. zł (co stanowi 31% wydatków samorządu powiatowego na ten cel w 2016 r.).

3. Rodziny wspierające

Rodzina przeżywająca trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych może, przy współpracy asystenta rodziny, zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Rodzina wspierająca jest to rodzina z bezpośredniego otoczenia dziecka, czyli np. sąsiedzi. Rodzina wspierająca pomaga rodzinie przeżywającej trudności w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

W 2016 r. funkcjonowały 66 rodziny wspierające, co oznacza spadek w stosunku do 2015 r. (82 rodziny). Być może szansą na rozwój rodzin wspierających będą środki unijne, które do roku 2020 winny być kierowane na tworzenie w gminie różnego rodzaju usług.

W 2016 r. 12 rodzin wspierających prowadziło pracę nie dłużej niż 3 miesiące, 29 nie dłużej niż 12 miesięcy. W 25 przypadkach wskazano, że dłużej niż rok. W 2016 r. z pomocy rodzin wspierających korzystało 77 rodzin. Jak wynika z informacji docierających do resortu rodziny, pracy i polityki społecznej w odniesieniu do rodzin wspierających dużym problemem gmin jest brak uregulowań prawnych odnośnie do umowy podpisywanej przez wójta z rodziną wspierającą. Natomiast - co warto podkreślić - szansą na rozwój takich rodzin jest opieka wytchnieniowa, o której mowa w Programie „Za życiem”, wprowadzonym uchwałą nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. w sprawie programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem” (M.P. poz. 1250). W 2017 r. na realizację programu zaplanowano **511 mln zł**. W latach 2017-2021 na program zostanie przeznaczonych łącznie **3,07 mld zł**.

Pomoc ta, kierowana do rodzin wychowujących dzieci niepełnosprawne może być również realizowana właśnie z wykorzystaniem rodzin wspierających.

IV. Charakterystyka systemu pieczy zastępczej

Oprócz działań o charakterze profilaktycznym, mających na celu stworzenie dziecku odpowiednich warunków życia w jego środowisku rodzinnym, prowadzone są działania na rzecz doskonalenia i rozwoju różnych form pieczy zastępczej nad dzieckiem. Piecza zastępcza powinna mieć charakter jedynie okresowy i wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną. Jednak należy podkreślić, że zdarzają się sytuacje, w których dobro dziecka wymaga utrzymywania tej formy opieki aż do pełnoletności.

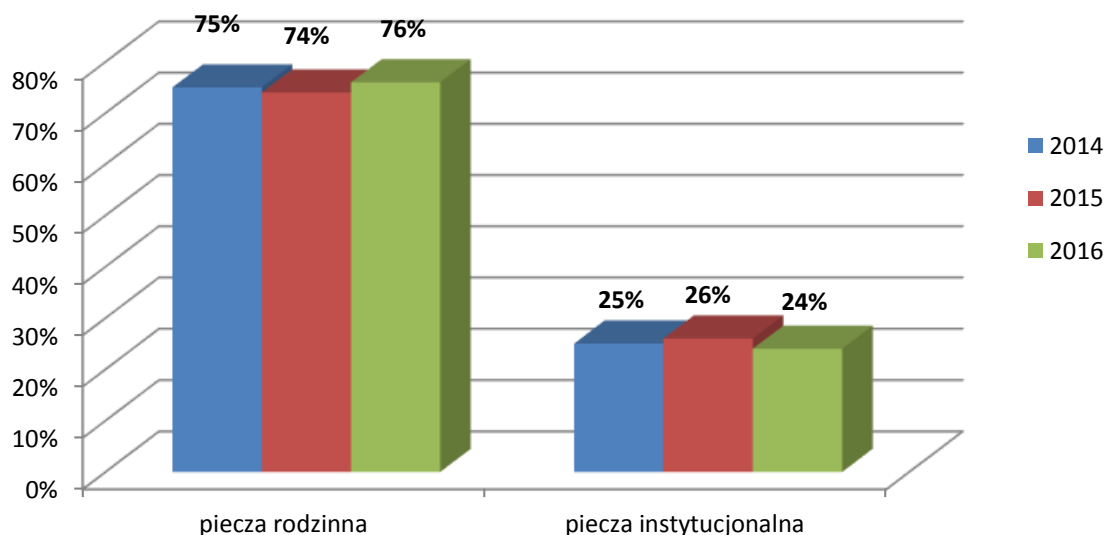
Dziecko, postanowieniem sądu, może zostać umieszczone w jednej z dwóch form pieczy zastępczej:

1. rodzinnej;
2. instytucjonalnej.

Należy również pamiętać o art. 35 ustawy, na mocy którego umieszczenie dziecka w pieczy może nastąpić na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, na podstawie umowy ze starostą, w przypadku pilnej konieczności. Umowa taka wygasa z chwilą zakończenia przez sąd postępowania z zakresu pieczy zastępczej. Wydaje się, że z możliwości tej bardzo rzadko korzystają rodziny z dzieckiem, a przecież zdarzają się sytuacje losowe, w których nie ma możliwości skorzystania z pomocy najbliższej rodziny, a dziecko należy w odpowiedni sposób zabezpieczyć. O takim właśnie, usługowym wobec rodzin, charakterze działań rodzin zastępczych zdajemy się zupełnie zapominać, czyniąc pieczę zastępczą instytucja sama w sobie.

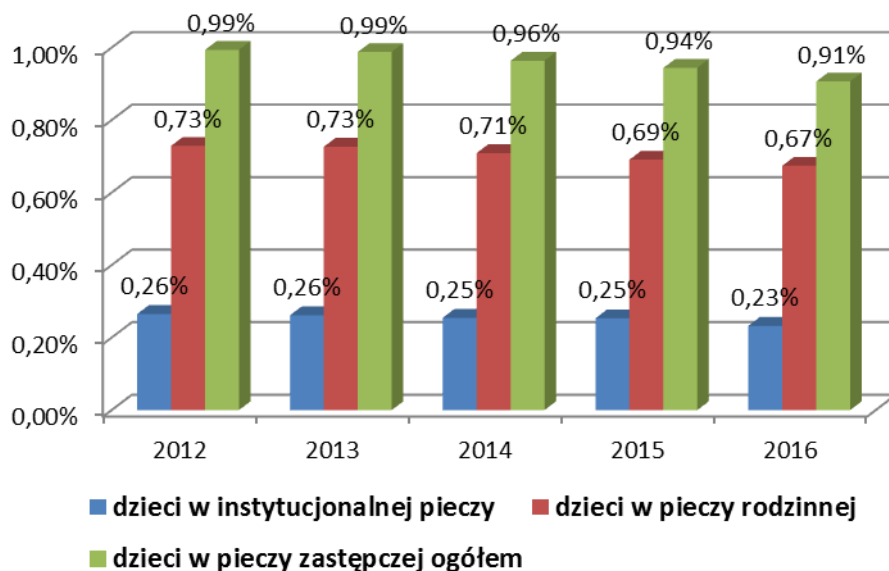
Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w 2016 r. wyniosła ogółem 74 757 dzieci, wobec 76 503 dzieci w 2015 r., co oznacza spadek o 2,3%. Struktura wg form umieszczenia dzieci w pieczy rodzinnej i instytucjonalnej, co obrazuje poniższy wykres, potwierdza utrzymanie pożądanej przewagi formy rodzinnej nad instytucjonalną.

Struktura pieczy zastępczej w latach 2014-2016

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Udział dzieci w pieczy zastępczej (0-18 lat) w populacji dzieci do 18 roku życia

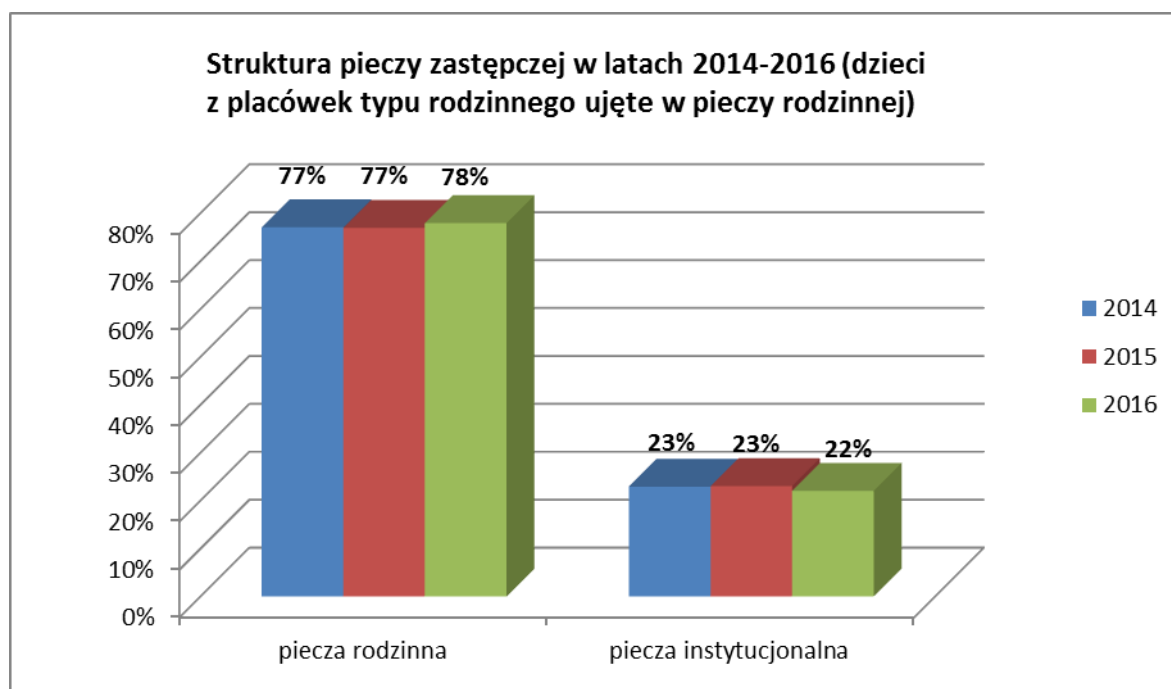
Stosownie do załączonego powyżej zestawienia, przygotowanego na podstawie statystyki MRPiPS i danych GUS, nastąpiło zatrzymanie wskaźnika na poziomie 0,99% w dwóch pierwszych latach obowiązywania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

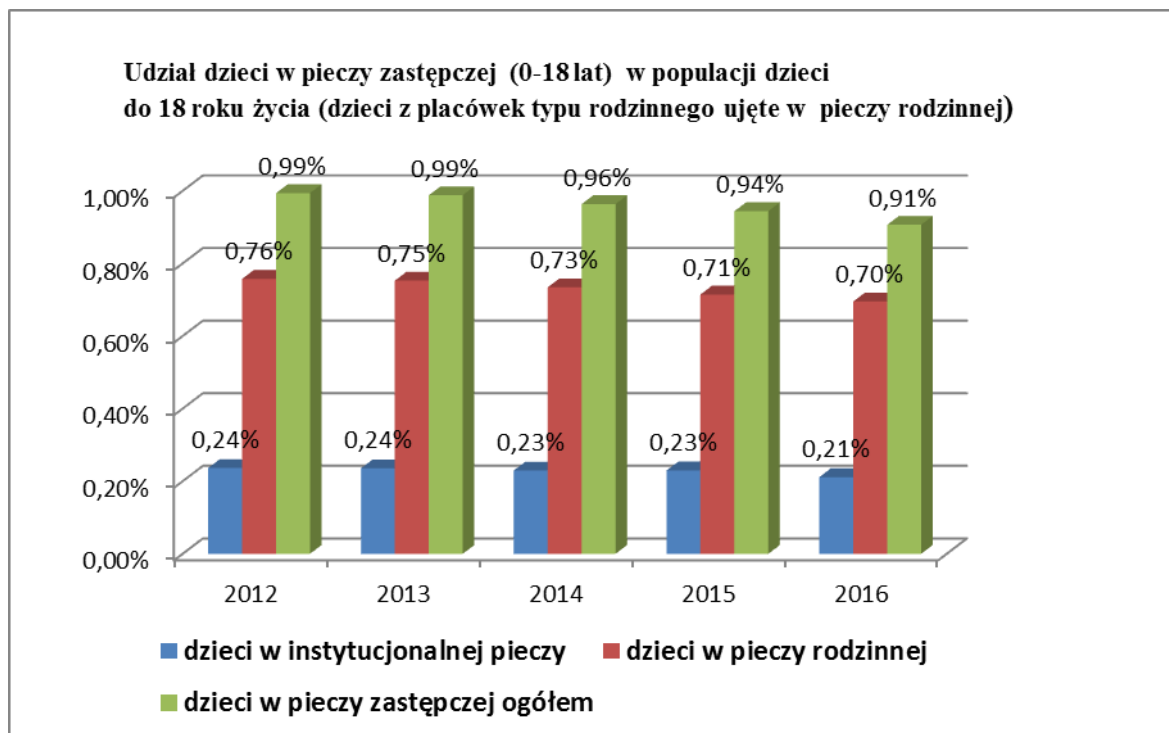
(lata 2012 - 2013) i spadek odsetka dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej ogółem do 0,96% w roku 2014, 0,94 % w roku 2015 i 0,91% w roku 2016. Spadek liczby dzieci w pieczy zastępczej na poziomie 2,3 % w porównaniu do roku 2015 nie jest wprawdzie zadowalający, ale obserwuje się wzrost jego dynamiki (w 2015 r. było 1,1%).

Jak wskazuje powyższy wykres następuje również stopniowy spadek odsetka dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w stosunku do populacji dzieci w przedziale do 18 roku życia. Należy zauważyć, że wraz z wejściem w życie w roku 2012 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej widać wyraźnie na początku zatrzymanie, a obecnie niewielkie pozytywne zmiany spadkowe w tym zakresie. Spadek w stosunku do roku 2015 dotyczy zarówno dzieci w pieczy rodzinnej, jak i w pieczy instytucjonalnej (2015 rok - 0,25%, w roku 2016 – 0,23%).

Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego w systematyce ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowią pieczę instytucjonalną i w prezentowanej Informacji o realizacji ustawy w roku 2016 wykazywane są jako piecza instytucjonalna. Liczba tych placówek wyniosła w 2016 roku - 255, a przebywało w nich na koniec 1 729 dzieci. Należy jednak zauważyć, że instytucje te jedynie organizacyjnie (jednostka organizacyjna powiatu lub jednostka prowadzona na zlecenie powiatu) przypominają formy instytucjonalne, natomiast z punktu widzenia funkcjonalnego działają na analogicznych zasadach jak rodzinne domy dziecka. Wydaje się zatem zasadne w kolejnych latach dokonać zmian w systematyce ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tak aby uporządkować ten stan rzeczy.

I tak, zakładając przyjęcie takiej zmiany, prezentowane wyżej dwa wieloletnie zestawienia wyglądałyby następująco:

Poniższy wykres natomiast przedstawia szczegółowe dane dotyczące liczby dzieci w poszczególnych typach pieczy zastępczej (w ujęciu tym, jak i w całej dalszej części Informacji placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego stanowią instytucjonalną pieczę zastępczą). Największy spadek w roku 2016 nastąpił w pieczy instytucjonalnej (dynamika ok.7%).

Tab. 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w latach 2014 - 2016

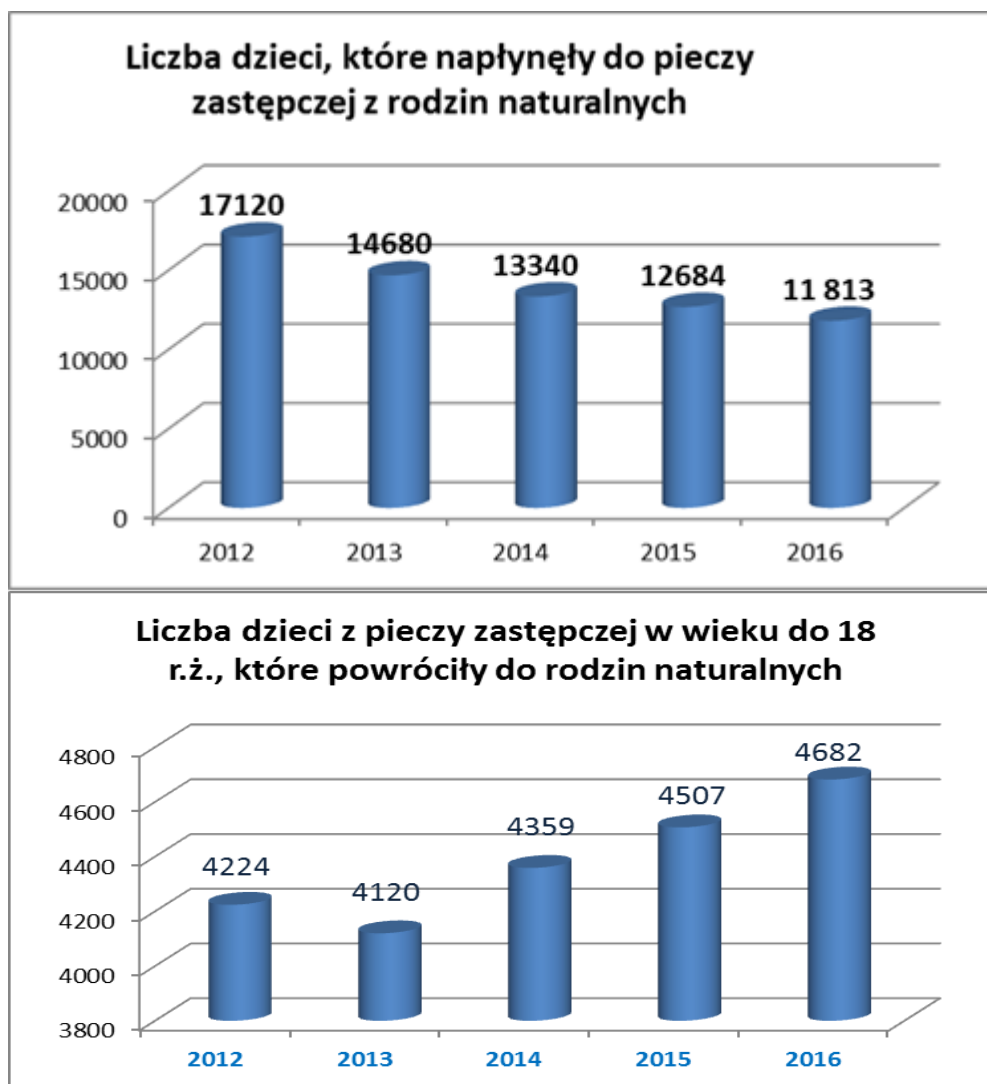
Wyszczególnienie	2014	2015	2016	Dynamika 2015=100
Ogółem:	77 348	76 503	74 757	97,72
Rodzinna piecza zastępcza	57 651	56 986	56 544	99,22
Instytucjonalna piecza zastępcza	19 697	19 517	18 213	93,32

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

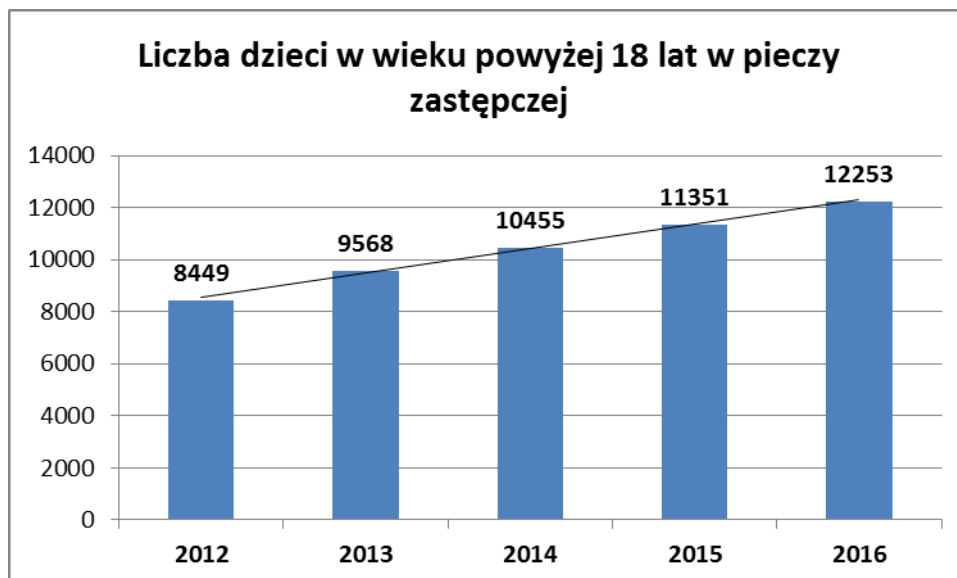
W I połowie 2016 r. z rodzin biologicznych do rodzinnych form pieczy zastępczej skierowanych zostało 3 638 dzieci (wobec 3 727 dzieci w I poł. 2015 r.), natomiast do form instytucjonalnych – 2 266 dzieci (wobec 2 410 dzieci w I poł. 2015 r.). W II połowie 2016 r. z rodzin biologicznych w rodzinnej pieczy zastępczej umieszczono 3 723 dzieci (wobec 3 907 dzieci w II poł 2015 r.), natomiast w formach instytucjonalnych – 2 186 (wobec 2 640 dzieci w II poł 2015 r.).

Dane powyższe obejmują wszystkie umieszczenia z rodziny biologicznej w pieczy zastępczej w danym roku bez względu na czas przebywania w pieczy (tzw. umieszczenie po raz pierwszy z punktu widzenia definicji zawartych w ustawie). Przy zwiększonej pracy

z rodzinami biologicznymi obserwuje się zmniejszenie liczby przypadków umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej, a w sytuacji gdy takie umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej jest konieczne, oczekiwaną i realizowaną tendencją jest przede wszystkim umieszczanie dziecka w rodzinnych formach pieczy zastępczej. Poniżej wykresy ilustrujące napływ dzieci do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych i powroty dzieci w wieku do 18. roku z pieczy zastępczej do rodzin naturalnych w latach 2012-2016.

W świetle przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej pełnoletni wychowanek pieczy zastępczej może pozostać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo placówce opiekuńczo-wychowawczej do 25. roku życia, pod warunkiem że pobiera naukę (art. 37 ust. 2 ustawy). Jak wskazują dane statystyczne z możliwości tej z roku na rok korzysta coraz więcej wychowanków pieczy zastępczej. Zjawisko to ilustruje poniższy wykres.

Na koniec 2016 r. w pieczy rodzinnej przebywało 54 dzieci cudzoziemskich, natomiast w placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało 61 dzieci cudzoziemskich. Natomiast poniższa tabela przedstawia dzieci cudzoziemskie, które zostały umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej i w placówkach opiekuńczo – wychowawczych w ciągu 2016 roku, wskazuje zatem na skalę tego zjawiska w Polsce, w podziale na formę pieczy zastępczej i kraj pochodzenia małoletniego.

Tab. 3 Liczba dzieci cudzoziemskich wg kraju pochodzenia w 2016 r.

Lp.	Kraj pochodzenia	Liczba dzieci	Pieczka rodzinna	pieczka instytucjonalna
1	Afganistan	3		3
2	Armenia	4		4
3	Austria	1		1
4	bez obywatelstwa	1		1
5	Białoruś	5	2	3
6	brak danych	1	1	
7	Bułgaria	15	9	6
8	Czechy	2	1	1
9	Dominikana	1	1	
10	Erytrea	1		1
11	Ghana	1		1
12	Gruzja	1		1
13	Hiszpania	1		1
14	Irak	1		1
15	Kazachstan	1	1	
16	Kenia	1	1	
17	Litwa	2	2	
18	Łotwa	4	2	2
19	Macedonia	1	1	
20	Mołdawia	1		1

21	Mongolia	4	3	1
22	Niemcy	3		3
23	Norwegia	4	1	3
24	Rosja	26	3	23
25	Rumunia	24	17	7
26	Serbia	1	1	
27	Somalia	1		1
28	Syria	1		1
29	Szwecja	1		1
30	Turcja	1		1
31	Ukraina	43	24	19
32	Węgry	2		2
33	Wietnam	41		41
RAZEM		200	70	130

(źródło : dane MRPiPS ze sprawozdania jednorazowego za rok 2016)

1. Rodzinna piecza zastępcza

a) Struktura

System rodzinnej pieczy zastępczej obrazuje poniższy schemat:

Rodzinę zastępczą lub *rodzinny dom dziecka* tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. Rodzinę zastępczą *spokrewnioną* tworzą tylko wstępni lub rodzeństwo dziecka. Rodzinę zastępczą *niezawodową*, *zawodową* lub *rodzinny dom dziecka* tworzą osoby inne niż tworzące rodzinę zastępczą spokrewnioną. Rodziny zastępcze zawodowe oraz osoby prowadzące rodzinny dom dziecka są zobowiązane do odbycia

specjalistycznego szkolenia w rozszerzonej formie i otrzymują za swoją pracę wynagrodzenie. W rodzinach zastępczych, w tym samym czasie, nie może przebywać więcej niż troje dzieci lub pełnoletnich wychowanków, chyba że zajdzie konieczność umieszczenia liczniejszego rodzeństwa. Natomiast rodzinny dom dziecka działa na podobnych zasadach jak rodzina zastępcza zawodowa, ale jest przygotowany do sprawowania pieczy nad większą liczbą dzieci, nie więcej jednak niż nad ośmiorgiem.

W 2016 r. w rodzinnej pieczy zastępczej przebywało ogółem 56 544 dzieci umieszczonych w 38 459 podmiotach rodzinnej pieczy zastępczej.

Liczba rodzin zastępczych w 2016 r. wynosiła 37 925 rodzin, co oznacza spadek o 434 rodzin, tj. 1,1% w stosunku do 2015 r. (38 359 rodzin). Rodziny zastępcze stanowiły 99% ogólnej liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej. Pozostały 1% stanowiło 534 rodzinnych domów dziecka, których liczba wzrosła aż o 9% w stosunku do 2015 r. (488 rodzinnych domów dziecka). Oznacza to dalszy rozwój rodzinnych domów dziecka, w których mogą wychowywać się liczne rodzeństwa.

W 2016 r. liczba podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej wyniosła 38 459, czyli o 388 mniej niż w roku 2015 (38 847), co oznacza spadek o 1%. W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić potrzebę intensyfikacji działań zmierzających do tworzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. Wydaje się zatem, że w najbliższych latach potrzebne są bardzo intensywne działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. Równie istotne w tym kontekście jest odpowiednie wsparcie oferowane funkcjonującym rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka, bowiem brak poczucia bezpieczeństwa skutkować może rezygnacją z pełnionej funkcji.

Szczególnie pozytywny jest wzrost liczby rodzinnych domów dziecka (9% wzrostu w stosunku do roku 2015). Oznacza to zatem, że postępuje z wolna profesjonalizacja rodzinnych form pieczy zastępczej (kolejny niewielki spadek udziału form spokrewnionych i niezawodowych, natomiast 2% wzrost liczby rodzin zastępczych zawodowych).

Poniżej zamieszczone tabele przedstawiają liczbę rodzinnych podmiotów pieczy zastępczej oraz liczbę umieszczonych w nich dzieci w latach 2014-2016 ogółem w Polsce i w podziale na województwa.

Tab. 4 . Liczba podmiotów rodzinnych form pieczy zastępczej w latach 2014 - 2016

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	Dynamika 2015 = 100
Ogółem	39 201	38 847	38 459	99
rodziny zastępcze spokrewnione	25 071	24 785	24 459	99
rodziny zastępcze niezawodowe	11 711	11 549	11 395	99
rodziny zastępcze zawodowe	2 024	2 025	2 071	102
rodzinne domy dziecka	395	488	534	109

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Tab. 5. Liczba podmiotów rodzinnych form pieczy zastępczej wg województw (stan na 31 grudnia 2016 r.)

LP.	Województwo	Rodziny zastępcze spokrewnione	Rodziny zastępcze niezawodowe	Rodziny zastępcze zawodowe	Rodzinne domy dziecka	Ogółem
1	Dolnośląskie	2 721	1 075	156	58	4 010
2	Kujawsko-pomorskie	1 373	657	112	36	2 178
3	Lubelskie	1 134	501	84	11	1 730
4	Lubuskie	923	443	95	9	1 470
5	Łódzkie	1 976	891	141	30	3 038
6	Małopolskie	1 266	616	167	27	2 076
7	Mazowieckie	2 910	1 254	162	42	4 368
8	Opolskie	656	318	38	19	1 031
9	Podkarpackie	765	465	89	6	1 325
10	Podlaskie	588	270	51	8	917
11	Pomorskie	1 459	724	189	93	2 465
12	Śląskie	3 396	1 636	251	77	5 360
13	Świętokrzyskie	652	277	38	15	982
14	Warmińsko-mazurskie	1 204	543	129	28	1 904
15	Wielkopolskie	1 756	1 096	242	20	3 114
16	Zachodniopomorskie	1 680	629	127	55	2 491
	RAZEM	24 459	11 395	2 071	534	38 459

Źródło: Sprawozdanie rzeczowo- finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na 31 grudnia 2016 r.).

Najwięcej rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka w 2016 r. było w województwach: śląskim, mazowieckim i dolnośląskim, natomiast najmniej w województwach: podlaskim, świętokrzyskim i opolskim

Tab. 6. Liczba dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej w latach 2014 – 2016

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	Dynamika 2015 = 100
Ogółem	57 651	56 986	56 544	99,2
rodziny zastępcze spokrewnione	32 405	31 951	31 647	99,0
rodziny zastępcze niezawodowe	15 890	15 486	15 268	98,6
rodziny zastępcze zawodowe	6 773	6 371	6 270	98,4
rodzinne domy dziecka	2 583	3 178	3 359	105,7

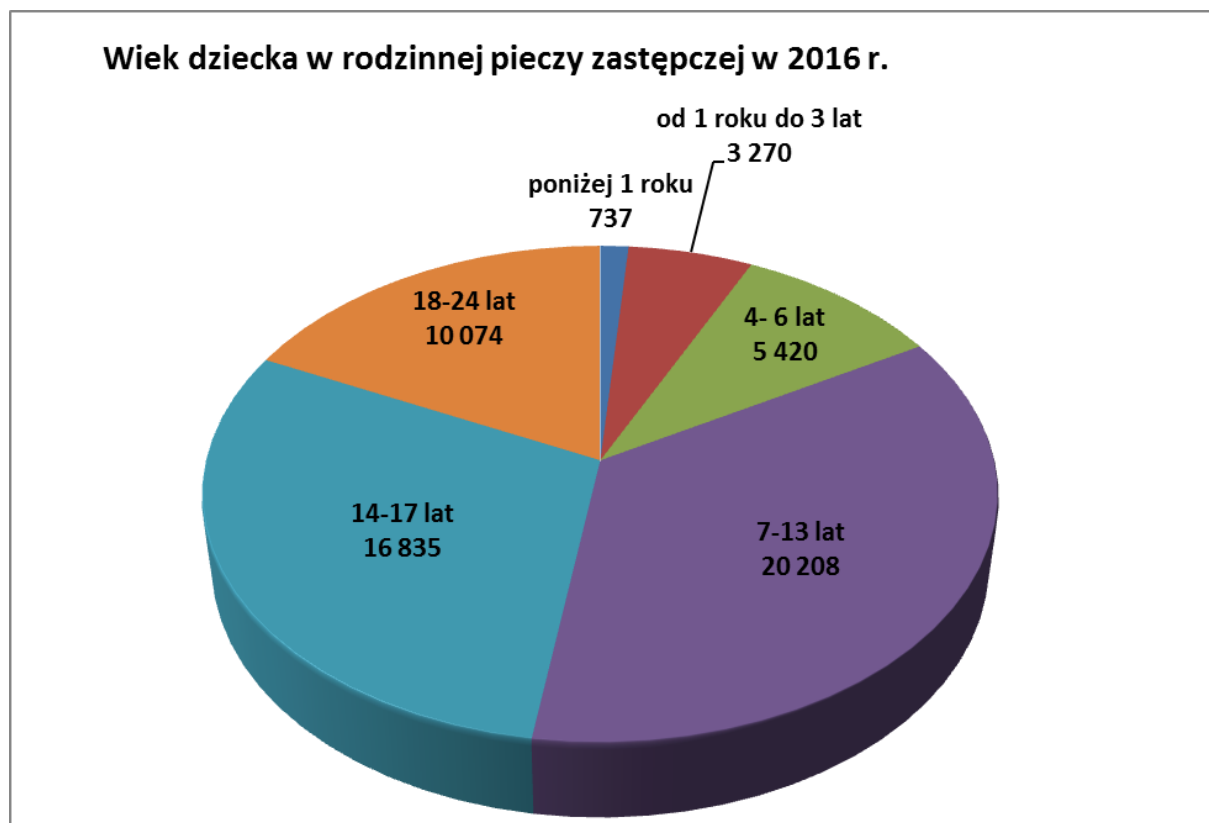
Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Tab. 7. Liczba dzieci w poszczególnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2014 – 2015 wg województw

Lp.	Województwo	Rodziny zastępcze spokrewnione			Rodziny zastępcze niezawodowe			Rodziny zastępcze zawodowe			Rodzinne domy dziecka			Ogółem		
		2015	2016	dynamika rok 2015=100	2015	2016	dynamika rok 2015=100	2015	2016	dynamika rok 2015=100	2015	2016	dynamika rok 2015=100	2015	2016	dynamika rok 2015=100
1	Dolnośląskie	3 536	3 473	98	1 402	1 396	100	519	474	91	383	372	97	5 840	5 715	98
2	Kujawsko-pomorskie	1 744	1 798	103	853	934	109	305	325	107	167	219	131	3 069	3 276	107
3	Lubelskie	1 573	1 507	96	656	660	101	245	252	103	77	78	101	2 551	2 497	98
4	Lubuskie	1 220	1 188	97	608	592	97	356	322	90	74	63	85	2 258	2 165	96
5	Łódzkie	2 580	2 564	99	1 146	1 106	97	377	361	96	156	186	119	4 259	4 217	99
6	Małopolskie	1 733	1 638	95	859	805	94	397	388	98	190	159	84	3 179	2 990	94
7	Mazowieckie	3 802	3 743	98	1 655	1 624	98	529	491	93	230	256	111	6 216	6 114	98
8	Opolskie	791	818	103	417	423	101	121	125	103	126	127	101	1 455	1 493	103
9	Podkarpackie	1 047	1 024	98	653	637	98	242	242	100	22	28	127	1 964	1 931	98
10	Podlaskie	819	790	96	369	367	99	172	162	94	35	53	151	1 395	1 372	98
11	Pomorskie	1 885	1 868	99	1 092	1 025	94	551	512	93	558	586	105	4 086	3 991	98
12	Śląskie	4 314	4 309	100	2 240	2 203	98	800	858	107	471	507	108	7 825	7 877	101
13	Świętokrzyskie	882	867	98	372	361	97	113	118	104	79	73	92	1 446	1 419	98
14	Warmińsko-mazurskie	1 582	1 556	98	781	768	98	431	418	97	167	182	109	2 961	2 924	99
15	Wielkopolskie	2 322	2 336	101	1 535	1 518	99	746	766	103	122	113	93	4 725	4 733	100
16	Zachodniopomorskie	2 121	2 168	102	848	849	100	467	456	98	321	357	111	3 757	3 830	102
-	RAZEM	31 951	31 647	99	15 486	15 268	99	6 371	6 270	98	3 178	3 359	106	56 986	56 544	99

Źródło: Opracowanie MRPIPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Dynamika liczby dzieci umieszczonych w pieczy rodzinnej na dzień 31 grudnia 2016 r. wskazuje, że w rodzinnych formach pieczy zastępczej, w stosunku do roku 2015, nastąpiła tendencja spadkowa w przypadku rodzin zastępczych zawodowych (spadek o 1,6%), natomiast wzrost o 5,7 % nastąpił w liczbie dzieci umieszczonych w rodzinnych domach dziecka. W pozostałych formach rodzinnej pieczy zastępczej (rodziny zastępcze spokrewnione i niezawodowe) nastąpił spadek liczby dzieci. Jeżeli jednak zestawić te tendencje z liczbą podmiotów zawodowej rodzinnej pieczy zastępczej (2 % wzrostu w roku 2016), to dane dotyczące spadku dzieci w zawodowych rodzinach zastępczych świadczą o pozytywnej tendencji do zmniejszania liczby dzieci objętych opieką rodzin zastępczych zawodowych.

Struktura wiekowa dzieci umieszczonych w pieczy rodzinnej wskazuje, że najliczniej reprezentowana jest grupa wiekowa 7-13 lat, natomiast znaczny wzrost należy odnotować w grupie wiekowej 18-24 lat (10 074). W roku 2015 grupa ta liczyła 9 312 osób.

Zgodnie z danymi statystycznymi w 2016 r. z rodzinnych form pieczy zastępczej do rodzin naturalnych powróciło 2 435 dzieci, natomiast przysposobionych zostało 1 462 wychowanków. Liczba dzieci, które powróciły do swoich rodzin naturalnych w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 65.

W 2016 r. grupa pełnoletnich wychowanków w wieku 18–24 lata liczyła 10 074 osób. Dane statystyczne wskazują, że liczba dzieci, które pozostają w pieczy rodzinnej po uzyskaniu pełnoletności, sukcesywnie z roku na rok wzrasta. Wydaje się, że dane te świadczą o generalnej zmianie sposobu funkcjonowania rodzin zastępczych, które wsparciem swym obejmują dzieci dużo dłużej niż tylko do osiągnięcia pełnoletności. Tendencja do opóźniania momentu wejścia w dorosłość jest zauważalna wśród rodzin w Polsce i rodziny zastępcze zdają się potwierdzać tę prawidłowość. Nie sposób jednak dostrzec tutaj także upodabnianie się rodzin zastępczych do modelu rodziny biologicznej, w której dziecko pozostaje pod opieką aż do momentu, gdy samo chce swój dom rodzinny opuścić.

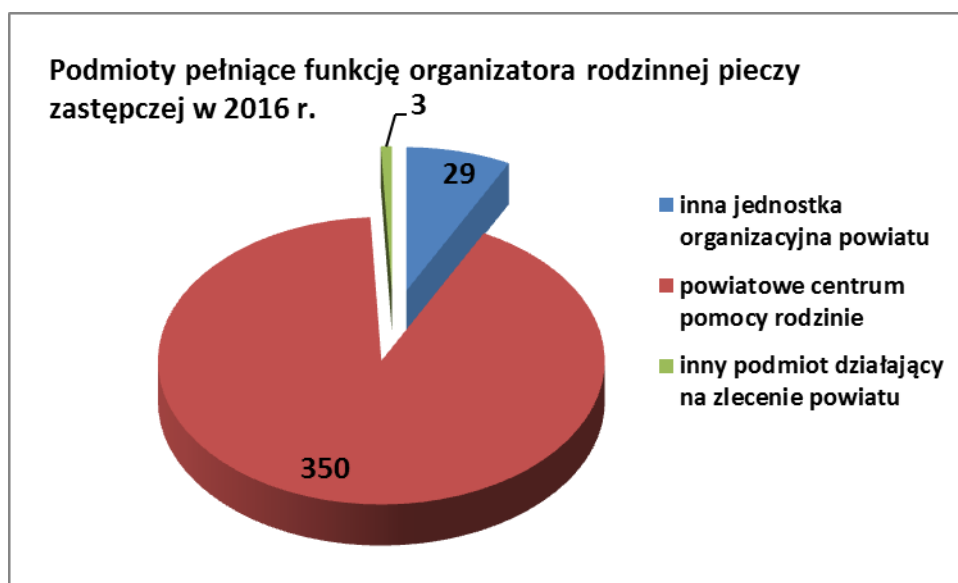
W 2016 r. 3 505 pełnoletnie osoby opuściły rodzinne formy pieczy zastępczej. Pełnoletni wychowankowie pieczy rodzinnej w 74% przypadków założyli własne gospodarstwa domowe (2 589 osoby). Wynik ten należy uznać za bardzo dobry i świadczy o dobrym przygotowaniu do życia tych osób, które pieczę rodzinną opuszczają.

b) Wsparcie rodzin zastępczych – organizator i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej

Jednym z istotnych narzędzi wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej jest wprowadzenie w powiecie szerokiej infrastruktury wspierającej.

Powiatowe centrum pomocy rodzinie jest instytucją, która w imieniu starosty podpisuje umowy z rodzinami zastępczymi i wypłaca im należne świadczenia i wynagrodzenia. Natomiast, na mocy ustawy, powstała też całkiem nowa instytucja, nazwana w ustawie „organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej”. Może to być wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu, podmiot z sektora pozarządowego, któremu powiat zlecił realizację tego zadania, lub też może stanowić ją zespół do spraw pieczy zastępczej w powiatowym centrum pomocy rodzinie.

W 2016 r. w powiatach funkcjonowało 382 instytucji organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Poniższy wykres przedstawia strukturę organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej na terenie Polski wg typu podmiotu pełniącego funkcję organizatora. Spadła w stosunku do roku 2015 liczba organizatorów będących inną jednostką organizacyjną powiatu (z 33 w roku 2015 do 29 w roku 2016), jednakże jest to zmiana niewielka. Podobnie zatem jak w latach poprzednich mamy do czynienia ze swego rodzaju monopolizacją wsparcia rodzin zastępczych przez powiatowe centra pomocy rodzinie. W ogólnej liczbie organizatorów odnotowano wzrost z 380 w roku 2015 do 382 w roku 2016. Wzrost ten jest jednak na tyle mały, że trudno mówić o jakimkolwiek podziale obowiązków w zakresie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, choć podział taki jest z punktu widzenia ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jak najbardziej możliwy.

Źródło: Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na 31 grudnia 2016 r.).

We wspieraniu rodzin zastępczych w codziennych obowiązkach najważniejszą rolę pełni *koordynator rodzinnej pieczy zastępczej*, zatrudniony przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

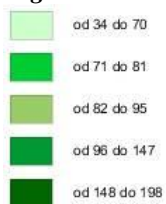
W 2016 r. pod opieką 1 643 koordynatorów znalazło się 27 150 rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, tj. ponad 70% ogółu podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej (udział utrzymany na poziomie 2015 r.). Pozytywnie należy ocenić wzrost o 46 liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej (3 %), natomiast ciągle potrzebne jest jeszcze intensywniejsze wsparcie fachowe osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej. Zatrudnienie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, analogicznie do zatrudnienia asystenta rodziny jest corocznie dofinansowywane z budżetu państwa. I tak na ten cel przeznaczono w roku 2016 łącznie kwotę 15 075 030 zł, co umożliwiło zatrudnienie 1 539 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej (w roku 2015 – 1432 koordynatorów). W przypadku edycji Programu na dofinansowanie zatrudnienia koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w roku 2016 zaproponowano powiatom zachętę w postaci preferencyjnego traktowania w roku 2017 tych jednostek, które zatrudnią koordynatora na podstawie umowy o pracę na poziomie 100 % ogółu wszystkich zatrudnionych.

W 2016 r. rodzinom zastępczym i osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka udzielono 118 764 porad w ramach poradnictwa specjalistycznego. Jest to ponad 8 procentowy wzrost stosunku do roku 2015 (109 651 porad). Zmiana ta cieszy, bowiem wpływa korzystnie na jakość sprawowanej przez rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka opieki. Jednocześnie niewątpliwie świadczy o potrzebie ciągłego wsparcia w codziennej pracy.

Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w 2016 r.

Legenda

Źródło: Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na 31 grudnia 2016 r).

Tab. 8. Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2014-2016 wg województw

Województwo	Liczba powiatów	Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej			
		2014	2015	2016	Dynamika rok 2015 = 100
Dolnośląskie	30	100	163	164	101
Kujawsko-pomorskie	23	63	79	81	103
Lubelskie	24	46	64	70	109
Lubuskie	14	38	62	72	116
Łódzkie	24	81	109	119	109
Małopolskie	22	62	91	90	99
Mazowieckie	42	126	175	182	104
Opolskie	12	19	35	34	97
Podkarpackie	25	47	70	73	104
Podlaskie	17	31	47	44	94
Pomorskie	20	81	121	123	102
Śląskie	36	146	198	198	100
Świętokrzyskie	14	37	53	60	113
Warmińsko-mazurskie	21	58	95	95	100
Wielkopolskie	35	79	141	147	104
Zachodniopomorskie	21	78	94	91	97
Ogółem	380	1 092	1 597	1 643	103

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Według stanu na 31 grudnia 2016 r. w 5 powiatach nie było zatrudnionych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Największą dynamikę wzrostu liczby koordynatorów odnotowano w województwach: lubuskim, świętokrzyskim, łódzkim i lubelskim, natomiast spadek w stosunku do roku 2015 w województwach: podlaskim, opolskim, zachodniopomorskim i małopolskim.

Elementem wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej, jest także możliwość powołania tzw. *rodziny pomocowej*. Rodziny te sprawują funkcję w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka. Nieobecność osób sprawujących funkcję rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka może być spowodowana koniecznością skorzystania z przysługującego rodzinie prawa do wypoczynku, udziałem w szkoleniach, pobytem w szpitalu lub innymi nieprzewidzianymi trudnościami czy też zdarzeniami losowymi. Funkcję rodziny pomocowej mogą pełnić inne rodziny zastępcze niezawodowe i zawodowe lub osoby prowadzące rodzinny dom dziecka, a także osoby przeszkolone do pełnienia tych funkcji oraz osoby i rodziny przygotowane do przysposobienia dziecka.

Według stanu na koniec grudnia 2016 r. liczba rodzin pomocowych wynosiła 148, natomiast w ciągu całego roku łącznie rodzin pomocowych było 581, co oznacza utrzymanie liczby rodzin z 2015 r. Z ich pomocy skorzystała liczba 454 rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka (w 2015 r. 484 rodziny i rodzinne domy dziecka), co oznacza 6% spadek w stosunku do roku poprzedniego. W rodzinach objętych pomocą przebywało 1 357 dzieci. Liczbę rodzin pomocowych według województw ilustruje poniższa tabela:

Tab. 9. Rodziny pomocowe wg województw w 2016 r.

Województwo	Liczba rodzin pomocowych	Liczba rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka objętych pomocą rodziny pomocowej	Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka objętych opieką rodziny pomocowej
Dolnośląskie	46	35	99
Kujawsko-pomorskie	28	29	77
Lubelskie	10	6	19
Lubuskie	39	40	116
Łódzkie	30	21	74
Małopolskie	57	46	86
Mazowieckie	45	41	125
Opolskie	6	6	22
Podkarpackie	5	3	6
Podlaskie	3	3	9
Pomorskie	73	46	153
Śląskie	97	71	204
Świętokrzyskie	10	7	18
Warmińsko-mazurskie	34	28	104
Wielkopolskie	59	40	100
Zachodniopomorskie	39	32	145
RAZEM	581	454	1 357

Źródło: Sprawozdanie jednorazowe DSR-RP/2016.

Najwięcej rodzin pomocowych powołano w województwie śląskim, pomorskim, wielkopolskim i małopolskim, a najmniej w województwie podlaskim, podkarpackim i opolskim.

c) Świadczenia dla rodzin zastępczych

Wysokość świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w pieczy zastępczej jest zróżnicowana ze względu na to, czy jest to rodzina zastępcza spokrewniona, czy też niezawodowa, zawodowa lub rodzinny dom dziecka. Na dzieci o specjalnych potrzebach opiekuńczo-wychowawczych przysługują dodatki do świadczeń.

Dane o wydatkach na świadczenia przysługujące rodzinom zastępczym w 2016 r. zostały przedstawione w kolejnych tabelach:

Tab. 10. Wydatki na świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2014 - 2016 r.

Lp.	Rodzaj świadczenia	Wydatki (w tys. zł)			
		2014	2015	2016	Dynamika rok 2015 = 100
1.	Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w spokrewnionej rodzinie zastępczej	255 955	265 454	260 963	98
2.	Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej niezawodowej, zawodowej lub w rodzinnym domu dziecka	291 556	301 665	299 749	99
3.	Dodatek na dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności	11 808	12 235	12 608	104
4.	Dodatek na dziecko umieszczone na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich	31	16	11	52

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016.

Tab. 11. Inne świadczenia dla dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2014-2016 r.

Lp.	Rodzaj świadczenia	Wydatki (w tys. zł)		
		2014	2015	2016
1.	Świadczenie jednorazowe na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z potrzebami przyjmowanego dziecka	7 336	6 978	5 853
2.	Świadczenie jednorazowe lub okresowe na pokrycie kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych lub innych zdarzeń mających wpływ na jakość sprawowanej opieki	1 443	1 741	1 441
3.	Dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania	2 342	3 363	3 426
4.	Środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego	10 623	13 995	15 384
5.	Świadczenie na pokrycie kosztów przeprowadzenia niezbędnego remontu	697	878	1 012
6.	Środki finansowe na pokrycie kosztów związanych z remontem lub ze zmianą lokalu	590	696	676
7.	Środki finansowe na pokrycie innych niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka oraz funkcjonowaniem rodzinnego domu dziecka	163	312	491

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016.

Tab. 12. Wynagrodzenia rodziny zastępczej zawodowej oraz prowadzącego rodzinny dom dziecka i wydatki na ten cel w latach 2014 - 2016 r.

Lp.	Rodzaj wynagrodzenia	Wydatki			
		2014	2015	2016	Dynamika rok 2015 = 100
		w tys. zł			
1.	Wynagrodzenia dla rodziny zastępczej zawodowej	66 917	68 975	71 384	103
1.1.	za pełnienie funkcji zawodowej rodziny zastępczej	43 892	45 608	48 617	107
1.1.1	świadczenie za pełnienie funkcji rodziny pomocowej	385	357	291	81
1.2.	za okres pełnienia funkcji pogotowia rodzinnego	23 024	23 367	22 767	97
1.2.1	dodatek dla rodziny, w której przebywa przez okres dłuższy niż 10 dni w miesiącu kalendarzowym więcej niż troje dzieci lub co najmniej jedno dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności	1 814	1 726	1 575	91
2.	Wynagrodzenie dla osób prowadzących rodzinny dom dziecka	13 990	17 859	20 133	113
2.1	świadczenie za pełnienie funkcji rodziny pomocowej	123	289	195	68
3.	Wynagrodzenie dla zleceniobiorców oraz osób zatrudnionych w rodzinnym domu dziecka, z tytułu:	3 955	5 484	6 371	116
3.1	umowy o pracę	282	282	381	135
3.2	umowy o świadczenie usług	3 909	5 202	6 328	122
4.	Wynagrodzenie dla zleceniobiorców oraz osób zatrudnionych w rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej niezawodowej, z tytułu:	3 086	5 221	5 381	103
4.1	umowy o pracę	29	157	204	130
4.2	umowy o świadczenie usług	3 167	5 064	5 536	109

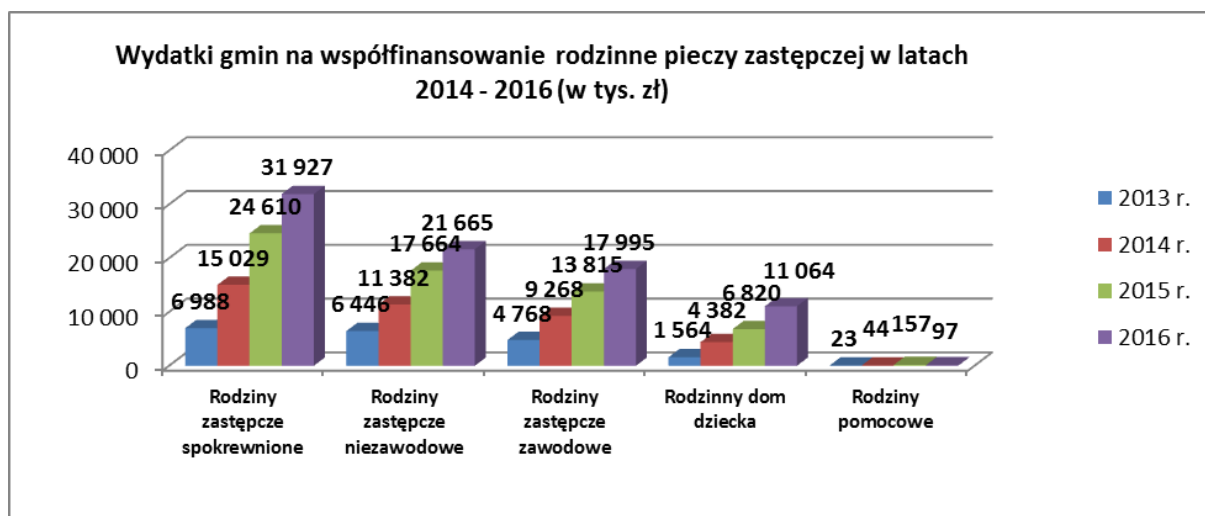
Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016.

Osoby prowadzące zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka otrzymują za swoją pracę wynagrodzenie, które obejmuje również czas pozostawania w gotowości do świadczenia pracy. Ustawa wprowadza też dla tych osób prawo do wypoczynku od sprawowania opieki w wymiarze 30 dni kalendarzowych rocznie.

Biorąc pod uwagę wydatki jednostek samorządu terytorialnego poziomu powiatowego na świadczenia dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, łącznie z wynagrodzeniami, średni miesięczny koszt utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej wynosił w 2016 r. ok. 1 038 zł i wzrósł w stosunku do roku poprzedniego o 0,8% (w 2015 r. 1030 zł), w rodzinie zastępczej zawodowej i rodzinnym domu dziecka – 2 115 zł, co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 3,6% (w 2015 r. 2 042zł). Kwoty powyższe nie zawierają kosztów wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej m.in. kosztów organizatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz zatrudnienia koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Wraz z wejściem w życie ustawy, z dniem 1 stycznia 2012 r. gminy rozpoczęły współfinansowanie pobytu dzieci – mieszkańców danej gminy – według zasady: 10% kosztów pobytu dziecka w pieczy zastępczej po umieszczeniu w pierwszym roku

po wejściu w życie ustawy, tj. w 2012 r., 30% – w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej i 50% – w trzecim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016.

W roku 2016 wydatki gmin związane ze współfinansowaniem pobytu dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej wyniosły 82 748 tys. zł i były o 19 682 tys. zł, tj. o 31% wyższe niż w 2015 r. Wkład poniesiony przez gminy stanowił 11,7% ogółu wydatków na świadczenia dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz na wynagrodzenia dla osób pełniących funkcję rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka w 2016 r. (w roku 2015 – 9%).

Przy niewielkiej zmianie liczebności populacji dzieci umieszczonych na koniec 2016 r. w pieczy rodzinnej, oznacza to, że większość dzieci weszła już w kolejny 50% próg współfinansowania, a liczba dzieci, które powróciły do domu rodzinnego, nie była na tyle znacząca, aby obniżyć wydatki gmin. Wydaje się zatem, iż zdecydowanie należy wzmacniać działania gmin na rzecz zachowania dzieci w ich biologicznym środowisku, jak również zwiększyć efektywność pomocy udzielanej rodzinom, których dzieci umieszczono w pieczy zastępczej, które zmierzałyby do reintegracji z rodziną biologiczną. Konstatacja ta dotyczy zresztą nie tylko pieczy rodzinnej, ale również instytucjonalnej.

d) Rekrutacja i dobór kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej

Rekrutacja i dobór kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dokonuje się w oparciu o procedury określone w ustawie. Jest to zadanie własne powiatu. Ustawa w art. 42 szczegółowo określa wymagania, które musi spełniać osoba, która chciałaby pełnić funkcję rodziny zastępczej. Zadaniem organizatora rodzinnej pieczy zastępczej są m.in.: kierowanie na szkolenie, organizacja takich szkoleń, kwalifikowanie osób kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, wydawanie zaświadczeń kwalifikacyjnych zawierających potwierdzenie ukończenia szkolenia, opinii o spełnianiu warunków i ocenę predyspozycji i motywacji do sprawowania pieczy zastępczej. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że ostateczną decyzję w tej sprawie podejmuje każdorazowo sąd opiekuńczy powierzając skonkretyzowanym kandydatom pieczę zastępczą nad dzieckiem.

e) Szkolenie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka

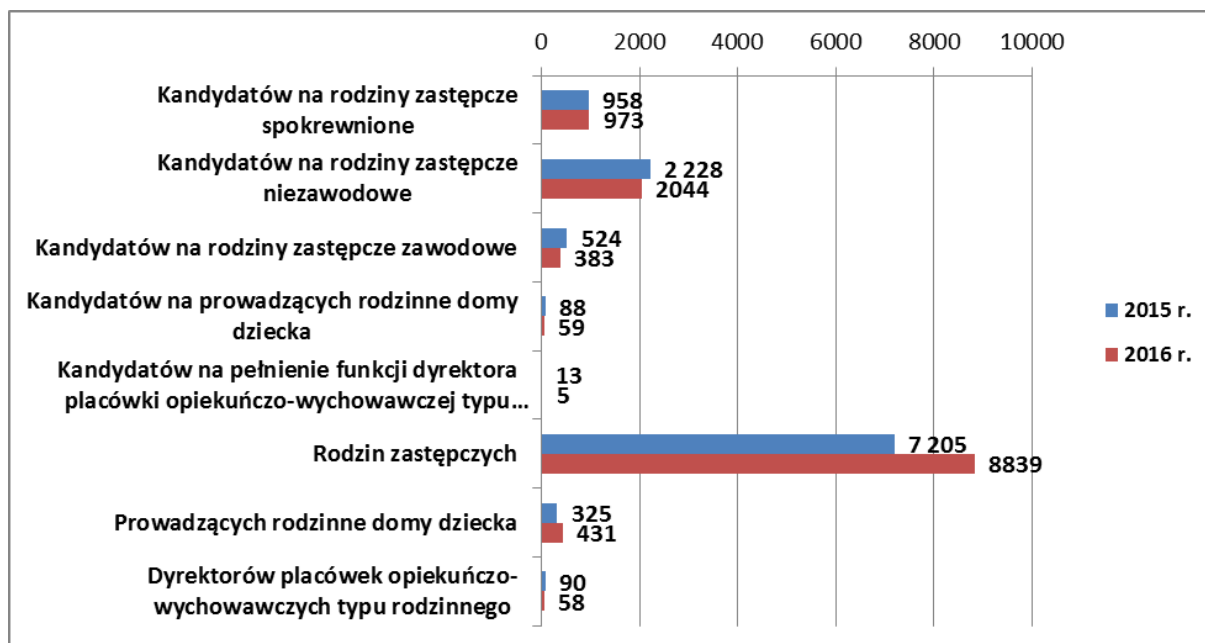
Szkolenie rodzin zastępczych stanowi jeden z istotnych elementów systemu rodzinnej pieczy zastępczej. Bez dobrego przygotowania merytorycznego i praktycznego rodziny zastępcze nie byłyby niejednokrotnie w stanie podolać trudom rodzicielstwa zastępczego. Jest ono przeprowadzane na podstawie programów szkoleniowych dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej, zatwierdzonych decyzją Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Programy szkoleniowe są przygotowywane na podstawie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej, które zawiera minimum programowe szkoleń dla osób zainteresowanych prowadzeniem rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka lub placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

W 2016 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wydał 9 decyzji zatwierdzających w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej. W roku sprawozdawczym 2016 przeszkolono 12 972 osoby (w 2015 r. – 11 431) tj.: kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, do prowadzenia rodzinnych domów dziecka lub do prowadzenia placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, a także funkcjonujące rodziny zastępcze, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego. Stanowi to 11,9 procentowy wzrost w stosunku do roku 2015. Najwięcej (69%) przeszkolono już istniejących rodzin zastępczych, co wskazuje na zainteresowanie powiatów podnoszeniem kwalifikacji już istniejących rodzin zastępczych. Niestety w roku 2016 nastąpił również spadek liczby osób przeszkolonych na kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe, zawodowe i kandydatów na prowadzących rodzinne domy dziecka. Wzrost przeszkolonych osób nastąpił jedynie w odniesieniu do kandydatów na rodziny spokrewnione. Ta tendencja utrzymuje się od kilku lat. Spadek odnotowano w szkoleniach dla kandydatów na pełnienie funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. Niestety zdecydowanie negatywnie należy ocenić spadek w liczbie szkolonych kandydatów na rodziny zastępcze, zwłaszcza zawodowe.

Ogromną szansą dla regionów, z punktu widzenia podnoszenia kwalifikacji osób tworzących system rodzin zastępczych, są szkolenia ze środków europejskich na lata 2014-2020, które są sukcesywnie od 2015 roku organizowane w regionach. W wielu regionach zaplanowano szkolenia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, których celem jest podniesienie kompetencji osób tworzących rodziny zastępcze.

Liczba osób przeszkolonych w zakresie pieczy zastępczej w latach 2015 - 2016

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2015 – 2016.

2. Instytucjonalna piecza zastępcza

a) Struktura

Zgodnie z przepisami ustawy, placówki opiekuńczo-wychowawcze zobowiązane są zapewnić dzieciom całodobową opiekę i wychowanie. Celem działania instytucjonalnej pieczy zastępczej jest jak najlepsze zabezpieczenie dobra dziecka, w sytuacji, gdy nie może być ono umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

Przede wszystkim ustawa wyraźnie ogranicza rolę instytucji w opiece nad małoletnimi pozbawionymi opieki rodziców biologicznych przez wskazanie terminów etapowego zmniejszania liczby wychowanków placówek i podwyższania granicy wieku dla dzieci umieszczanych w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Zmiany te następują etapowo, by samorządy terytorialne mogły się do nich odpowiednio organizacyjnie i finansowo przygotować.

W ustawie realizowane są zalecenia odnośnie do deinstytucjonalizacji, zawarte w *Ogólnoeuropejskich wytycznych dotyczących przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności*, jak również w dokumencie komplementarnym *Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej w celu przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności – zestaw narzędzi*, przygotowanych przez Europejską Grupę Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki Świadczonej na Poziomie Lokalnych Społeczności, działającej przy Komisji Europejskiej.

Przepisy ustawy wprowadziły znaczne ograniczenie roli placówek opiekuńczo-wychowawczych w opiece nad dzieckiem przez regulacje dotyczące umieszczania w nich dzieci powyżej 10. roku życia. Zmiany powyższe będą wprowadzane sukcesywnie w kolejnych

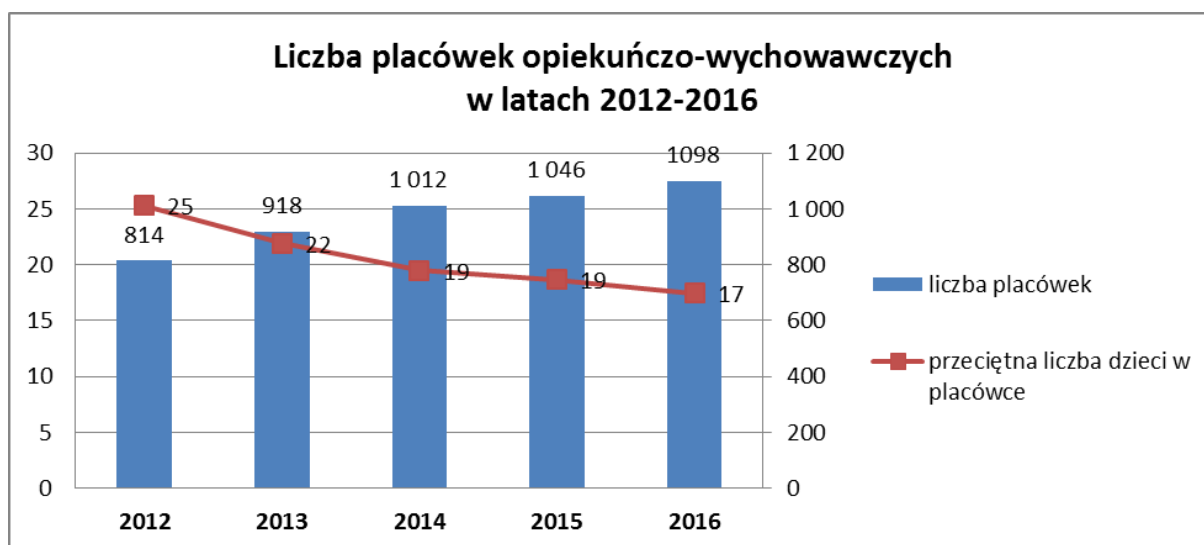
latach, tak, aby z dniem 1 stycznia 2020 r. wiek dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie był niższy niż 10 lat.

Ustawa wprowadziła też okres przejściowy dochodzenia do standardu liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, funkcjonujących przed dniem 1 stycznia 2012 r., tak, aby zmiany te miały charakter ewolucyjny. Placówki te do dnia 2 stycznia 2021 r. powinny uzyskać standard 14-osobowy. Obecnie jest to standard 30-osobowy.

Na dzień 31 grudnia 2016 r. działało na terenie Polski ogółem 1 098 placówek opiekuńczo-wychowawczych, co oznacza zwiększenie liczby placówek w stosunku do 2015 r. o 52. Z uwagi na to, że poszczególne placówki opiekuńczo-wychowawcze mogą realizować więcej niż jedno zadanie (z wyjątkiem placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego) na wykresie wykazana została większa liczba placówek różnych typów (łącznie 1275 placówek). Poniższy wykres przedstawia bowiem podział placówek ze względu na realizowane przez nie zadania. Jest to wynik dostosowywania placówek do standardów określonych w ustawie. Duże placówki zostały podzielone na mniejsze, a także powstało wiele nowych placówek, w których liczba miejsc nie przekracza 14.

Efekt taki był wprawdzie przewidywany już na etapie tworzenia założeń do ustawy, ale niestety wydaje się że proces ten w chwili obecnej w wielu powiatach związany jest z powstawaniem placówek nowych dla dzieci wpływających do systemu, podczas gdy przewidywany wzrost placówek w uwagi na dochodzenie do standardów miał być w zamyśle ustawodawcy zdecydowanie stanem przejściowym. W chwili obecnej jest to wzrost, który niewątpliwie należy zdecydowanie zatrzymać.

Poniższy wykres prezentuje – co ocenić należy pozytywnie - spadek przeciętnej liczby dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

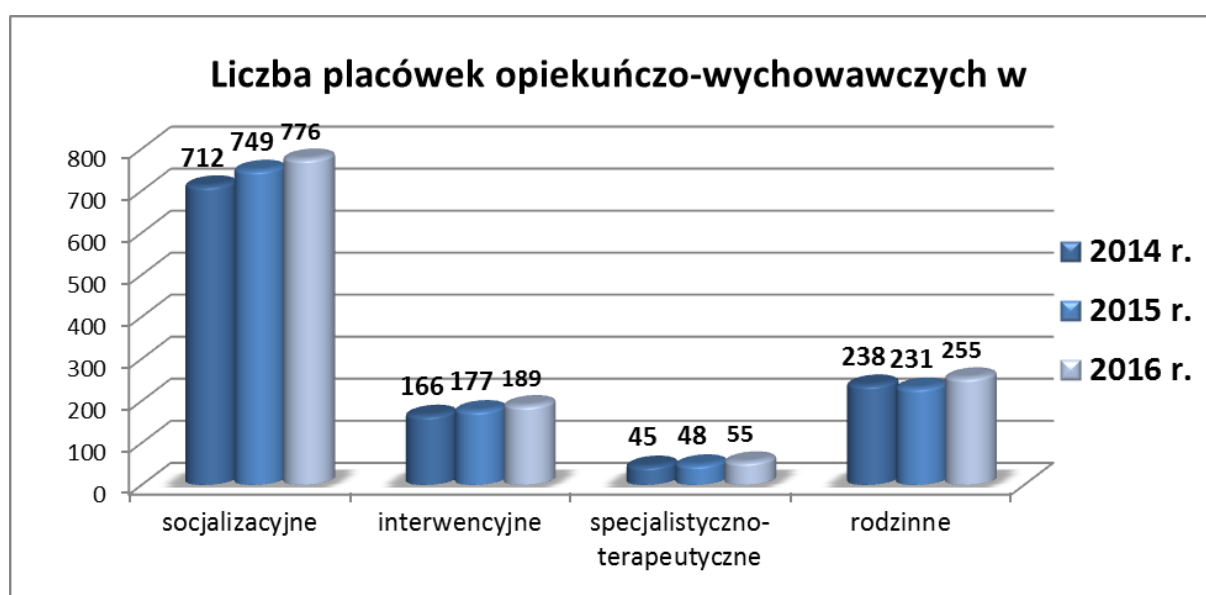

W kolejnych latach powinna następować dynamiczna zmiana odnosząca się do podwyższenia wieku dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (docelowo powyżej 10 lat). W roku 2015 mogły być jeszcze umieszczane w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (oprócz placówek rodzinnych) dzieci powyżej 7. roku życia. Począwszy od stycznia 2016 roku są to już tylko dzieci powyżej 10. roku życia. Natomiast w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, do 31 grudnia 2019 r., mogą jeszcze przebywać dzieci powyżej 7. roku życia. Na 1 098 placówek opiekuńczo-wychowawczych funkcjonujących na koniec 2016 r., 353 placówek działało na zlecenie samorządu powiatowego jako placówki niepubliczne.

Poniższe wykresy przedstawiają podział placówek opiekuńczo-wychowawczych na poszczególne typy (socjalizacyjne, interwencyjne, specjalistyczno-terapeutyczne, rodzinne) oraz porównanie liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych różnych typów w latach 2014-2015.

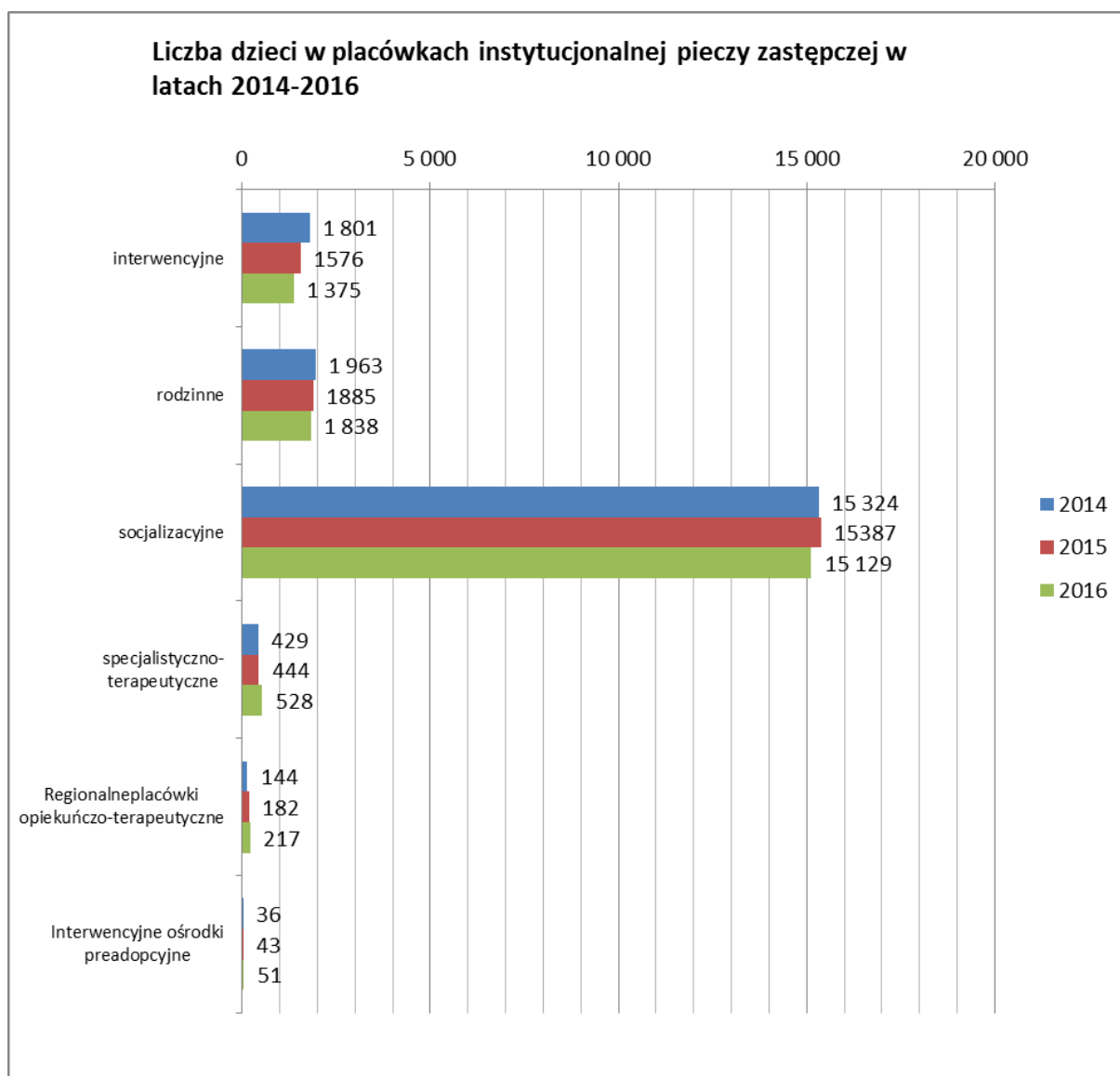
Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Porównując liczbę placówek opiekuńczo-wychowawczych poszczególnych typów działających na koniec roku 2016 z rokiem 2015, należy stwierdzić, że nadal najwięcej działa placówek socjalizacyjnych (jest ich o 27 placówek więcej niż w roku 2015). W niewielkim zakresie zwiększyła się liczba placówek interwencyjnych (o 12 placówek). Liczba placówek rodzinnych zwiększyła się o 24. W niewielkim stopniu (o 7 placówek) zwiększyła się liczba placówek specjalistyczno-terapeutycznych. Należy przypomnieć, że ten typ placówek opiekuńczo-wychowawczych został wprowadzony dopiero w 2012 r.,

a 55 nowych wysoko wyspecjalizowanych placówek dla 14 dzieci można zaliczyć do pozytywnych zmian, które zachodzą w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Wydaje się bowiem, że wobec ogólnego trendu deinstytucjonalizacji właśnie placówki wysoko wyspecjalizowane, z bogatą ofertą terapeutyczną, mają szansę na dłuższe funkcjonowanie. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego wzrosła do 255 (w roku 2015 – 231 placówek), co uznać należy za dobry kierunek, bowiem wydaje się zasadne włączenie tej formy pieczy instytucjonalnej w systematyce ustawy do rodzinnych form pieczy zastępczej. W istocie forma ta jedynie organizacyjnie odbiega od form rodzinnych, natomiast z punktu widzenia sposobu sprawowania opieki przypomina formy rodzinne. Na dzień 31 grudnia 2016 r. w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej (w tym także prowadzonych przez marszałków województw) przebywało łącznie 18 213 dzieci. W porównaniu z rokiem 2015 **było to o 1 304 dzieci mniej.**

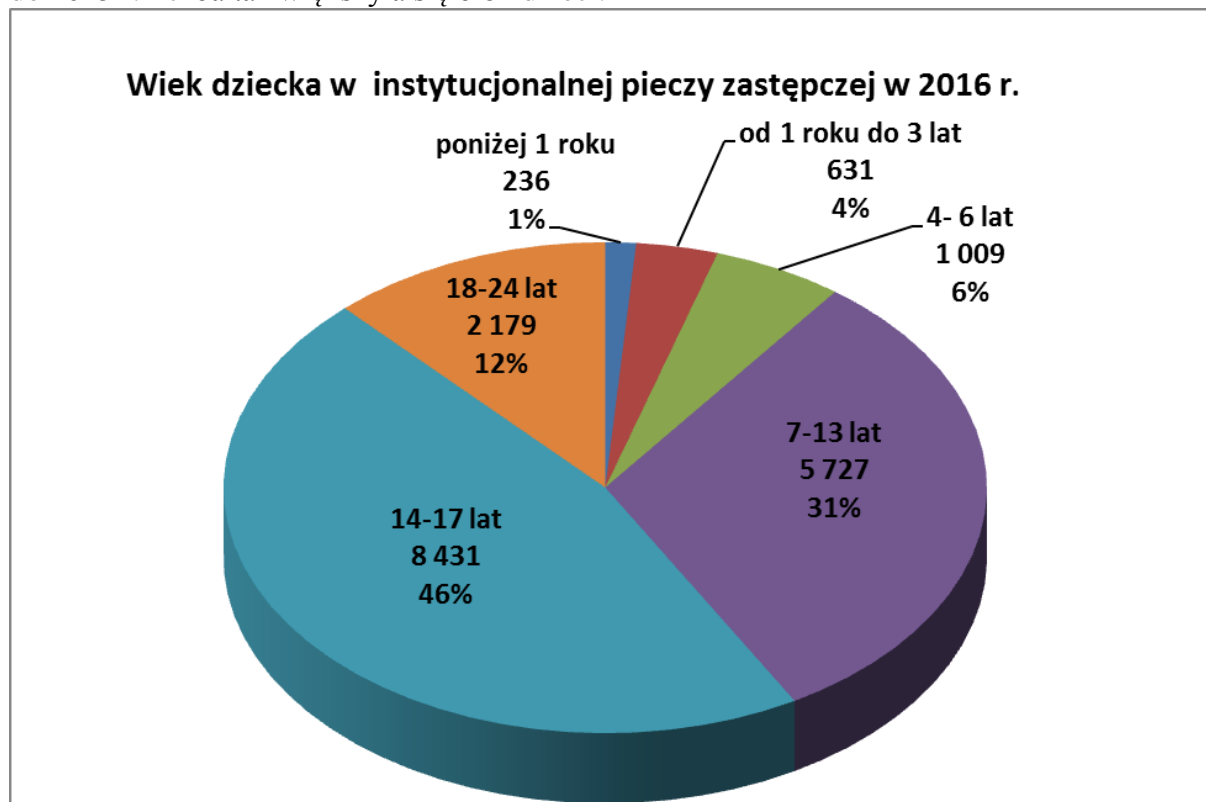

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016 (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Najwięcej dzieci przebywało w placówkach typu socjalizacyjnego (15 129). Liczba dzieci w tych placówkach zmniejszyła się w porównaniu z 2015 r. o 258 dzieci. W placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego przebywało 1 838 dzieci

(w 2015 r. – 1 885 dzieci). Liczba dzieci w tych placówkach zmniejszyła się w porównaniu z 2015 r. o 47 dzieci, najprawdopodobniej z powodu przekształceń placówek.

W placówkach interwencyjnych przebywało 1 375 dzieci (w 2015 r. – 1 576 dzieci). Liczba dzieci w tych placówkach zmniejszyła się w porównaniu z 2015 r. o 201. W 55 placówkach specjalistyczno-terapeutycznych na koniec 2016 r. przebywało 528 dzieci i w porównaniu do 2015 r. liczba ta zwiększyła się o 84 dzieci.

Źródło: Sprawozdanie rzeczowo- finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

Analiza danych statystycznych opisujących rok sprawozdawczy 2016 pokazuje, że w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywały, podobnie jak w 2015 r., głównie dzieci w wieku od 7 do 17 lat (77%), z przewagą wychowanków 14 – 17-letnich (46%).

Nadal w instytucjonalnej pieczy zastępczej (łącznie z formami prowadzonymi przez marszałków) przebywało 1 876 dzieci małych – w wieku od 0 do 6 lat. Liczba takich dzieci zmniejszyła się w stosunku do 2015 r. o 441 dzieci, co świadczy o przyspieszonym tempie przemian deinstytucjonalizacyjnych. Wydaje się że w dalszym ciągu władze powiatowe zbyt małą wagę przywiązują do kreowania lokalnych zmian w strukturze pieczy zastępczej, które to przemiany wpisane są w obligatoryjne w tym zakresie przepisy ustawy. Dotyczy to zwłaszcza dzieci młodszych, których miejsce winno być przede wszystkim związane z formami rodzinnymi, natomiast dzieci te ciągle jeszcze są umieszczane - wbrew przepisom ustawy - w pieczy instytucjonalnej.

W 2016 r. z instytucjonalnych form pieczy zastępczej do rodzin naturalnych powróciło 2 247 dzieci, natomiast przysposobionych zostało 590 wychowanków odpowiednio placówek opiekuńczo-wychowawczych, interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych oraz regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych. Liczba dzieci, które powróciły do swoich rodzin naturalnych w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 106.

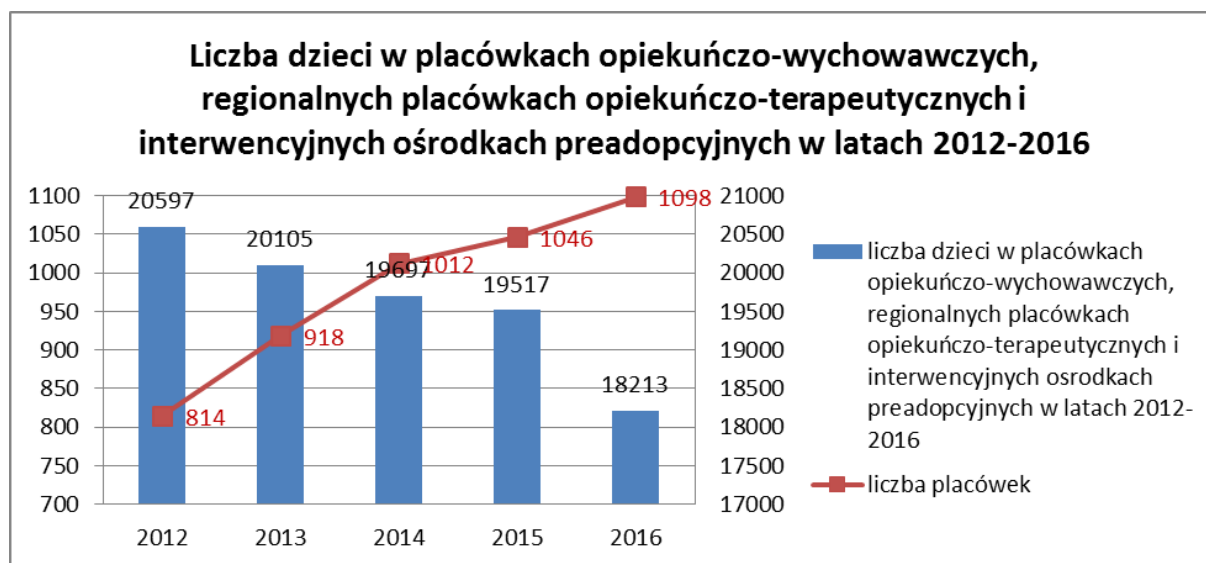
W 2016 r. grupa pełnoletnich wychowanków w wieku 18–24 lata liczyła 2 179 osób. W roku 2015 liczba ta wyniosła 2 039 osób.

W 2016 r. 2 559 pełnoletnich osób opuściło placówki opiekuńczo-wychowawcze. Pełnoletni wychowankowie pieczy instytucjonalnej w znacznej liczbie powrócili do swoich rodzin naturalnych (1 007 osób, tj. 39%). Niestety fakt ten, w zestawieniu z 74 % dzieci, które założyły własne gospodarstwa opuszczając rodziny zastępcze, zdaje się świadczyć o gorszym przygotowaniu do startu w dorosłość dzieci - wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej. Liczba osób pełnoletnich, które opuściły rodziny zastępcze w 2016 roku oraz powróciły do rodzin naturalnych wynosiła 196, natomiast liczba dzieci powyżej 18. roku życia, które opuściły rodzinne domy dziecka i również powróciły do domów rodzinnych - 25. Miejsce w placówkach znalazło również 89 małoletnich matek (dane na koniec roku).

Na dzień 31 grudnia 2016 r. w dwóch działających w Polsce *interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych* (placówki dla małych dzieci, do 1. roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki oraz w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej) przebywało łącznie 51 dzieci.

W okresie sprawozdawczym działało osiem regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, w tym jedna prowadzona przez samorząd województwa podlaskiego, pomorskiego, cztery w województwie śląskim oraz jedna w województwie świętokrzyskim i zachodniopomorskim. Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne to placówki dla dzieci wymagających bardzo intensywnych oddziaływań o charakterze leczniczym i terapeutycznym. Niektóre z tych placówek mają charakter quasi leczniczy. Na koniec 2016 r. w placówkach tych przebywało łącznie 217 dzieci.

Poniższy wykres zestawia liczbę placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej z liczbą dzieci ogółem w pieczy instytucjonalnej w latach 2012-2016.

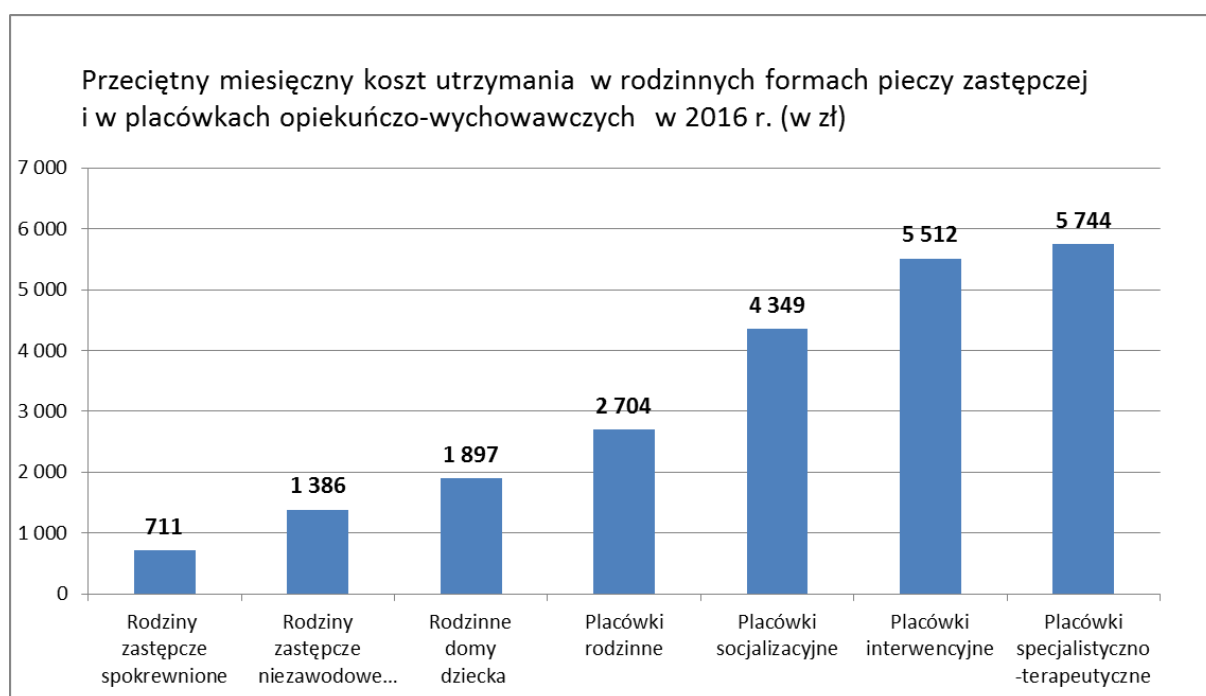

b) Wydatki

Wydatki na utrzymanie dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej ponosi powiat właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej. W ponoszeniu wydatków na dzieci umieszczone w pieczy zastępczej po 1 stycznia 2012 r. partycypuje gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej. Na dzieci umieszczone w instytucjonalnej pieczy zastępczej instytucje te otrzymują środki na utrzymanie dziecka w kwocie odpowiadającej średnim miesięcznym kosztom utrzymania w placówce. Oblicza się je na podstawie rocznych wydatków przeznaczonych na utrzymanie tych instytucji

poniesionych w roku ubiegłym. Są one ustalane odpowiednio przez starostę lub marszałka województwa i ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Biorąc pod uwagę wydatki powiatów, ponoszone na utrzymanie (wydatki bieżące) placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych), wynoszące łącznie ponad 928 mln zł w 2016 r., średni miesięczny koszt utrzymania dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej wynosił w 2016 r. ok. **4 206 zł**, zatem był wyższy o 7 % niż w roku 2015 (3 932 zł). Średni miesięczny koszt utrzymania dziecka nie zawiera kosztów związanych z zadaniami realizowanymi przez powiatowe centra pomocy rodzinie. Dla porównania koszt utrzymania dziecka w rodzinie zastępczej zawodowej i w rodzinnym domu dziecka to **2 115 zł, czyli ok. 50 % powyższej kwoty**. Poniższy wykres prezentuje koszty utrzymania w różnych formach pieczy zastępczej.

Wydatki związane z prowadzeniem regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych wyniosły w 2016 r. odpowiednio 12,1 mln zł i 2,7 mln zł. Natomiast średnie koszty utrzymania regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych wyniosły w tym czasie odpowiednio 4 652 zł oraz 4 482 zł.

W 2012 r. gminy rozpoczęły współfinansowanie pobytu dzieci, które po raz pierwszy trafiły do pieczy zastępczej. W okresie sprawozdawczym roku 2016 gminy ponosiły już 10%, 30% i 50% wydatków na ich pobyt w pieczy zastępczej. Wydatki gmin związane ze współfinansowaniem pobytu dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wyniosły w 2016 r. 118,7 mln zł, co stanowi 12,8% ogółu wydatków z budżetów powiatów na wydatki bieżące placówek opiekuńczo-wychowawczych. W roku 2015 wydatki te wyniosły 106,3 mln zł, co stanowi 11,7%.

V. Sytuacja osób pełnoletnich opuszczających pieczę zastępczą

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

- 1) pomoc na:
  - a) kontynuowanie nauki,
  - b) usamodzielnienie,
  - c) zagospodarowanie;
- 2) pomoc w uzyskaniu:
  - a) odpowiednich warunków mieszkaniowych,
  - b) zatrudnienia;
- 3) pomoc prawna i psychologiczna .

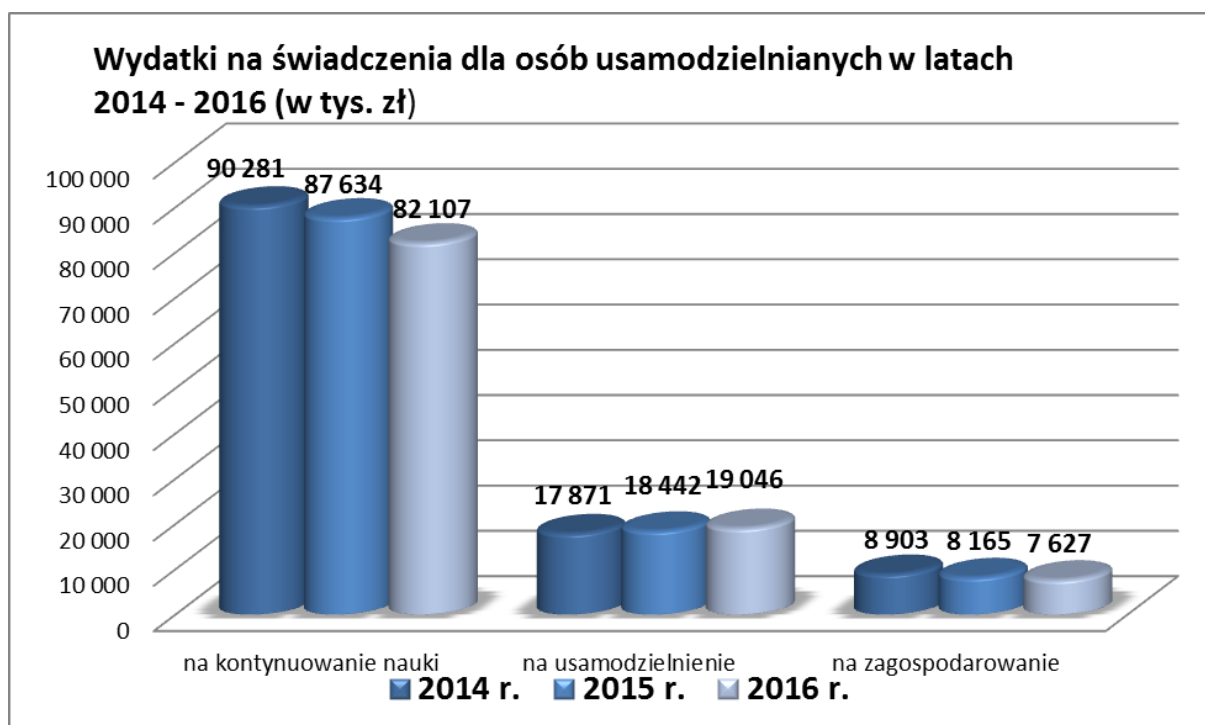
Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna). Dodatkowo, formą pomocy dla osób usamodzielnianych zapewnianą przez powiat jest udzielanie wsparcia w procesie usamodzielnienia.

W roku 2016 udzielono łącznie 177 005 świadczeń dla osób pełnoletnich. Liczba ta nie obejmuje pomocy prawnej i psychologicznej. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nie dysponuje danymi w tym zakresie.

Liczba świadczeń przyznawanych na poszczególne formy pomocy związane z usamodzielnieniem w roku 2016 przedstawia się następująco:

- 1) pomoc na kontynuowanie nauki – 165 271 świadczeń;
- 2) pomoc na usamodzielnianie – 4 003 świadczeń;
- 3) pomoc na zagospodarowanie – 3 362 świadczeń;
- 4) pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych – 3 874 świadczeń;
- 5) pomoc w uzyskaniu zatrudnienia – 495 świadczeń.

Łączne wydatki samorządu powiatowego na świadczenia dla osób usamodzielnianych z pieczy zastępczej w 2016 r. wyniosły 108 808 tys. zł, co oznacza spadek w stosunku do 2015 r. o 4,8%.

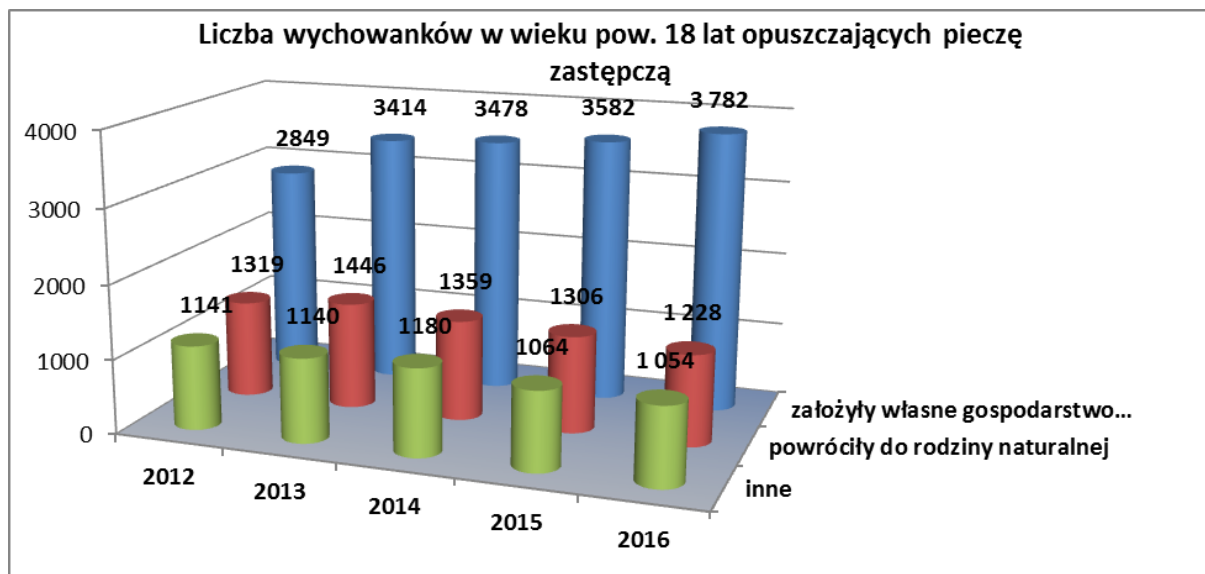

Źródło: Opracowanie MRPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2014 – 2016.

Liczba świadczeń (pieniężnych i niepieniężnych) przyznanych w 2016 r. osobom usamodzielniającym się wyniosła 177 tys., co w stosunku do liczby świadczeń przyznanych w 2015 r. (187 tys. świadczeń) spadła o 5%.

W stosunku do roku 2015 r. zmianie nie uległa struktura form pomocy udzielanej osobom usamodzielniającym się. Podobnie jak w roku 2015 r., najwięcej świadczeń w 2016 r. udzielono na kontynuowanie nauki (93% ogólnej liczby świadczeń) i liczba tych świadczeń spadła w porównaniu do 2015 r. o 5,7%. Poza tym, tak jak w 2015 r., najrzadziej udzielaną formą pomocy była pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, co w dużej mierze jest też związane z ogólnym nastawieniem wychowanków głównie na kontynuację nauki.

Po analizie danych w liczbach bezwzględnych można zaobserwować spadek liczby świadczeń udzielanych osobom usamodzielniającym się na kontynuowanie nauki, na zagospodarowanie i w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz wzrost liczby przypadków pomocy w uzyskaniu zatrudnienia. Zamieszczony poniżej wykres w istocie podsumowuje w statystycznej formie efekty procesu usamodzielnienia. Wydaje się bowiem, że z punktu widzenia trwałego efektu społecznego, świadectwem jakości pieczy zastępczej jest przygotowanie wychowanka do dorosłego życia. Jednym z takich elementów, oprócz budowania systemu wartości, jest umiejętność wejścia w role społeczne w życiu dorosłym i uzyskanie samodzielności. Jak wynika z danych statystycznych z roku na rok zwiększa się liczba wychowanków, którzy zakładają własne gospodarstwa domowe.

VI. Adopcja

1. Ośrodki adopcyjne

Od 1 stycznia 2012 r. organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych stanowi zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, realizowane przez samorząd wojewódzki lub na jego zlecenie przez podmioty niepubliczne. Zadanie to finansowane jest z budżetu państwa. W 2016 r. na organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych wydatkowano kwotę 32 055 tys. zł, w tym środki z budżetu państwa (31 482 tys. zł) stanowiły 98,2%. Pozostałe środki stanowić mogły środki własne samorządu wojewódzkiego.

W 2016 r. liczba i struktura ośrodków adopcyjnych nie uległa zmianie względem roku 2015. Na terenie kraju funkcjonowało 66 ośrodków adopcyjnych, w tym 60% stanowiły ośrodki publiczne.

Relatywnie najwięcej ośrodków adopcyjnych jest w woj. mazowieckim i śląskim. W woj. mazowieckim jest to też efekt umiejscowienia 3 ośrodków adopcyjnych, które zostały upoważnione przez ministra właściwego do spraw rodziny do prowadzenia spraw z zakresu adopcji międzynarodowej¹⁾.

¹⁾ Zmiana struktury Ośrodków Adopcyjnych w roku 2017- w związku wejściem w życie z dniem 17 stycznia 2017 r. *Obwieszczenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 stycznia 2017 roku w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanym przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi* (M.P. poz. 35) wyznaczono dwa ośrodki, które są upoważnione do współpracy w dziedzinie adopcji międzynarodowej: Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny z siedzibą w Sosnowcu i Katolicki Ośrodek Adopcyjny z siedzibą w Warszawie.

Tab. 13. Ośrodki Adopcyjne w Polsce wg województw

Województwo	Ośrodki publiczne	Ośrodki publiczne - filie	Ośrodki niepubliczne
Dolnośląskie	1	0	2
Kujawsko - pomorskie	1	3	2
Lubelskie	1	3	0
Lubuskie	2	0	1
Łódzkie	1	1	2
Małopolskie	1	0	4
Mazowieckie	1	5	4
Opolskie	1	0	1
Podkarpackie	1	0	0
Podlaskie	1	1	0
Pomorskie	1	0	1
Śląskie	1*	5	4
Świętokrzyskie	1	0	0
Warmińsko-mazurskie	1	2	0
Wielkopolskie	1	2	3
Zachodniopomorskie	2	0	2
SUMA	18	22	26

*w woj. śląskim istnieje ośrodek w formie 5 OA filialnych.

Zadaniem ośrodków adopcyjnych jest prowadzenie procedury przysposobienia. Zadanie to należy do wyłącznych kompetencji ośrodków, które w ramach swoich działań wydają między innymi opinie kwalifikacyjne dla kandydatów do przysposobienia dziecka, biorą udział w posiedzeniach w sprawie okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz prowadzą szkolenia dla kandydatów na rodziny przysposabiając i rodziny zastępcze.

W 2016 r. ośrodki adopcyjne wydały 3 125 opinii kwalifikacyjnych dla kandydatów do przysposobienia dziecka.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej kandydaci do adopcji muszą ukończyć szkolenie dla kandydatów do przysposobienia dziecka. Ramowy program tego szkolenia jest zatwierdzany, na wniosek podmiotu wnoszącego, przez ministra właściwego do spraw rodziny na okres 5 lat. Większa część decyzji w tym zakresie zostało wydanych w pierwszym roku obowiązywania ustawy, tj. w roku 2012, kiedy to wydano

29 decyzji.

W 2016 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wydał 3 takie decyzje. W roku sprawozdawczym na kandydatów do przysposobienia dziecka przeszkolono 3 152 osób, co oznacza niewielki wzrost w stosunku do roku 2015 (3 120 osób).

W 2015 r. ośrodki adopcyjne udzielały specjalistycznych porad. Najwięcej z nich udzielono rodzinom przysposabiającym (36 992 porad). Pomoc w ośrodkach adopcyjnych uzyskiwały też rodziny naturalne (3 824 porad). Ośrodki adopcyjne udzielały także wsparcia psychologiczno-pedagogicznego w postępowaniu postadopcyjnym, a działania w tym zakresie podejmowano 7 292 razy. W stosunku do roku 2015 nastąpił w tym zakresie spadek aktywności ośrodków adopcyjnych (w 2015 r. – 7 803 porady).

2. Przysposobienie krajowe

W 2016 r. ośrodki adopcyjne zakwalifikowały do przysposobienia 3 001 dzieci. Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości, dotyczących ewidencji spraw o przysposobienie w sądach rodzinnych, wynika, że w 2016 r. sądy orzekły przysposobienie wobec 3 265 dzieci, w tym, w przypadku 286 dzieci, wnioskujący o przysposobienie posiadali miejsce zamieszkania poza terytorium Polski.

W 2016 r. w stosunku do 2015 r. liczba dzieci przysposobionych ogółem zmalała o 96 dzieci, tj. o 2,8%, w tym liczba dzieci przysposobionych przez osoby zamieszkałe za granicą wzrosła 2,5%. Zmniejszyła się jednocześnie o 19% liczba dzieci, wobec których przed przysposobieniem wyrażono tzw. zgodę blankietową (zgoda rodziców biologicznych na adopcję dziecka bez wskazania osób przysposabiających). Spadek ten wymaga dogłębnej analizy jakościowej, bowiem zmiana ta może mieć różnorodne przyczyny, wśród których działanie programu 500+ i innych narzędzi wsparcia rodziny należy do najbardziej prawdopodobnych.

Tab. 14. Przysposobienie według liczby przysposabianych dzieci w latach 2011-2016

Lata	Liczba przysposobionych dzieci		
	Ogółem orzeczone	w tym	
		przez osoby zamieszkałe za granicą	blankietowe
2011	3 315	296	751
2012	3 486	274	790
2013	3 537	312	766
2014	3 492	294	774
2015	3 361	279	719
2016	3 265	286	582

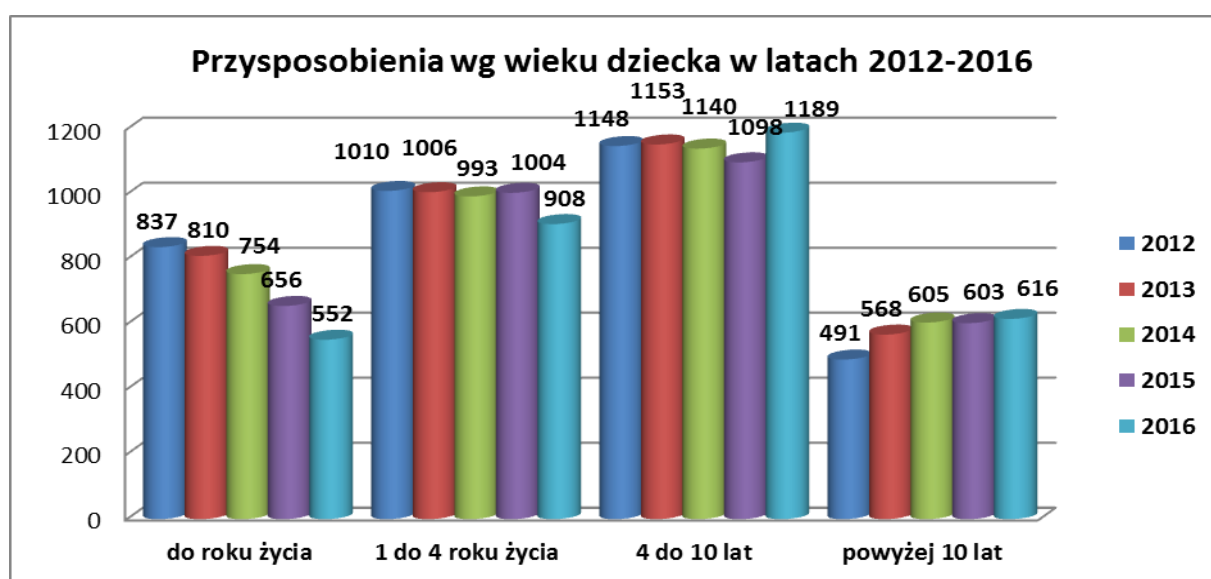
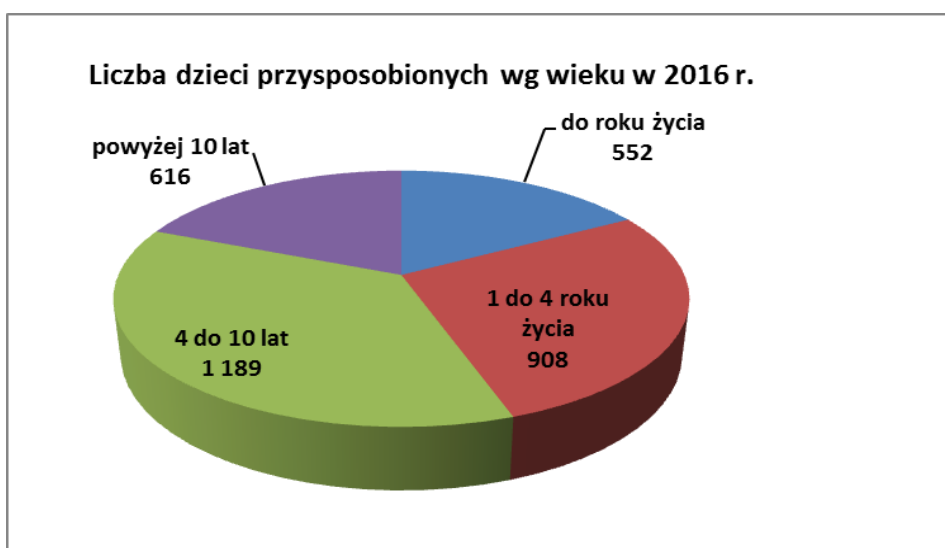
Źródło: na podstawie sprawozdawczości Ministerstwa Sprawiedliwości.

Z danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że w roku sprawozdawczym przysposobionych zostało 590 dzieci przebywających przed orzeczeniem

przysposobienia w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Na szczególną uwagę zasługuje tu fakt, iż w grupie tej przysposobionych zostało 32 dzieci przebywających przed orzeczeniem przysposobienia w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych oraz 52 dzieci przebywających przed orzeczeniem w interwencyjnych placówkach preadopcyjnych. Należy bowiem wskazać, iż w placówkach tych umieszczane są dzieci wymagające specjalistycznej opieki ze względu na stan zdrowia, co oznacza, że stosunkowo trudniej w porównaniu z dziećmi zdrowymi jest dobrać dla nich rodzinę przysposabiającą.

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, iż w 2016 r. przysposobiono 1 460 dzieci w wieku do 4 lat, w tym w wieku do 1. roku życia przysposobiono 552 dzieci i jest to znaczny spadek w porównaniu do roku 2015 (754 dzieci). Zmiana ta - podobnie jak spadająca liczba tzw. zgód blankietowych – wymaga jak wskazano wyżej stosownych badań monitorujących.

Tak jak w poprzednich latach, najmniej przysposobiono dzieci w wieku 10 lat i więcej – było to 616 dzieci, natomiast stosunkowo duży wzrost odnotowano w grupie wiekowej 4 -10 lat. Liczba dzieci adoptowanych w grupie wiekowej ponad 15 lat wyniosła 234 (230 – w roku 2015).

Źródło: na podstawie sprawozdawczości Ministerstwa Sprawiedliwości.

3. Przysposobienie międzynarodowe

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej pełni funkcję organu centralnego ds. przysposobienia międzynarodowego w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzonej w Hadze dnia 29 maja 1993 r. (Dz. U. z 2000 r. poz. 448). Zadania wynikające z pełnienia tej roli wykonuje Departament Polityki Rodzinnej. Jednym z zadań jest wydawanie zgody na prowadzenie postępowania o przysposobienie, o której mowa w art. 17 lit. c przywołanej Konwencji. W 2015 roku Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wydało zgodę w 252 sprawach, które dotyczyły 371 dzieci. Natomiast w 2016 roku wydano 196 zgód w odniesieniu do 290 dzieci.

Sąd rodzinny w 2015 r. orzekł adopcję przez osoby zamieszkałe za granicą w 199 sprawach, w stosunku do 279 dzieci. Zaś w 2016 r. sąd rodzinny orzekł adopcję przez osoby zamieszkałe za granicą w 204 sprawach w stosunku do 286 dzieci. W porównaniu do 2015 r. liczba dzieci przysposobionych przez osoby zamieszkałe za granicą zwiększyła się w 2016 r. o 7 dzieci.

W Polsce do prowadzenia procedury przysposobienia międzynarodowego upoważnione były w 2016 r. trzy ośrodki adopcyjne²⁾. Ośrodki te współpracowały z zagranicznymi organizacjami adopcyjnymi, licencjonowanymi przez rządy innych państw lub bezpośrednio z organami centralnymi państw-stron Konwencji Haskiej. W 2016 r. na terenie Polski działały 34 takie organizacje.

Według posiadanej informacji statystycznej z ośrodków adopcyjnych za 2016 r., najwięcej adopcji międzynarodowych dotyczyło:

- 1) Włoch – 179 dzieci;
- 2) Stanów Zjednoczonych – 89 dzieci;
- 3) Hiszpanii – 13 dzieci.

VII. Działania monitorujące i promujące w roku 2016

1. Monitoring realizacji zadań wynikających z ustawy

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w art. 186 pkt 3 wymienia wśród zadań wojewody kontrolę nad realizacją zadań samorządu gminnego, powiatowego i województwa odnośnie do zadań wskazanych w ustawie.

Natomiast wśród zadań ministra właściwego do spraw rodziny, w art. 187 ustawy, wymienia się obowiązek monitorowania realizacji zadań wynikających z ustawy. Resort rodziny realizuje obowiązek, o którym mowa powyżej przez: indywidualne wystąpienia

---

²⁾ W styczniu 2017 r. w wyniku decyzji polskiego rządu odnoszącej się do ograniczania adopcji z przemieszczeniem dziecka poza granice Polski, zgodnie z *obwieszczeniem Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 stycznia 2017 roku w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi* (M.P. poz. 35), ogłoszonym w dniu 17 stycznia 2017 roku w Monitorze Polskim, nastąpiła zmiana w strukturze ośrodków adopcyjnych, odpowiedzialnych za adopcję międzynarodową, i w konsekwencji liczba takich ośrodków została ograniczona do dwóch: Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie i Diecezjalnego Ośrodka Adopcyjnego w Sosnowcu. Ośrodek w Sosnowcu prowadzi jedynie kilka spraw w toku, dotyczących adopcji do USA prowadzonych przez agencję adopcyjną, która w grudniu 2016 roku utraciła akredytację. Ponadto uległy zmianom procedury kwalifikacji dzieci do adopcji zagranicznej i zasady sporządzania przez zagraniczne agencje adopcyjne raportów postadopcyjnych.

do wydziałów polityki społecznej o przeprowadzenie kontroli doraźnej lub zbadanie sytuacji dzieci sygnalizowanej w korespondencji kierowanej do resortu pracy, odpowiedzi na liczne pisma jednostek samorządowych i obywateli, realizację programów dofinansowania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie działań regulowanych ustawą, wymianę opinii i informacji w toku debat i konferencji, a także gromadzenie i analizowanie sprawozdawczości statystycznej. Ponadto niejednokrotnie resort rodziny, pracy i polityki społecznej zwraca się do wojewodów o zbadanie określonego zjawiska w formie statystycznego badania jednorazowego.

W 2016 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił się do poszczególnych wojewodów lub wydziałów polityki społecznej o następujące dane:

- 1) Informację o stanie procesu deinstytucjonalizacji w poszczególnych powiatach, będącą uzupełnieniem sprawozdawczości resortowej;
- 2) Informację o liczbie rodzin pomocowych funkcjonujących w powiatach, jako uzupełnienie sprawozdawczości resortowej;
- 3) Informację o liczbie dzieci cudzoziemskich umieszczonych w pieczy zastępczej w ciągu roku i o statusie tych dzieci;
- 4) Informację o umiejscowieniu placówek opiekuńczo - wychowawczych na jednej nieruchomości gruntowej i w jednym budynku z innymi placówkami opiekuńczo - wychowawczymi oraz innymi instytucjami;
- 5) Informację o realizacji programów przeciwdziałania narkomanii realizowanych na terenie instytucji pieczy zastępczej oraz kosztach ich realizacji.

Ponadto realizowane były w 2016 roku liczne wystąpienia indywidualne, które dotyczyły wniosków o przeprowadzenie czynności kontrolnych lub o zbadanie sytuacji w poszczególnych jednostkach lub samorządach. Liczba podejmowanych w roku 2016 interwencji, które realizowane były wieloetapowo, wyniosła około 80.

W roku 2016 system wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz adopcji był dwukrotnie przedmiotem zainteresowania Najwyższej Izby Kontroli. Opublikowano informację o wynikach kontroli dotyczącej *Rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej w zakresie tworzenia i wspierania rodzin zastępczych* oraz rozpoczęto kontrolę dotyczącą *Funkcjonowania placówek wsparcia dziennego dla dzieci*, która zakończyła się w 2017 r.

Sformułowane wnioski stanowią cenne źródło wiedzy na temat pożądaných kierunków zmian w systemie i zawierają szereg ciekawych sugestii dotyczących przyspieszenia procesu przemian we wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej.

2. Deinstytucjonalizacja, środki europejskie oraz współpraca międzynarodowa.

Zgodnie z ustawą, w placówce opiekuńczo-wychowawczej są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie. Umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w tego typu placówce jest możliwe w wyjątkowych sytuacjach, szczególnie gdy przemawia za tym stan jego zdrowia lub dotyczy to rodzeństwa. Standardy dotyczące placówek zakładają, że z dniem 1 stycznia 2020 r. wiek dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie będzie niższy niż 10 lat, dodatkowo placówki te uzyskają też do stycznia 2021 r. standard 14-osobowy. Przepisy nie określają wprawdzie daty całkowitej likwidacji placówek, tworzą jednak wymogi zmierzające do przekształcania istniejących jednostek, w instytucje małe, specjalistyczne, w których przebywać będą wychowankowie powyżej 10. roku życia, a także do podwyższania wieku i obniżania liczby dzieci przez umieszczanie ich w pieczy rodzinnej. Tak rozumianą deinstytucjonalizację pieczy zastępczej muszą komplementarnie wspierać działania (również

inwestycyjne) na rzecz rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej i profesjonalizacji zawodu rodzica zastępczego. Z drugiej strony deinstytucjonalizacja musi być wspierana przez intensywną profilaktykę i podaż zindywidualizowanych usług na rzecz rodzin z dziećmi.

Resort w roku 2016 wystąpił do wojewodów o dane dotyczące przebiegu procesu deinstytucjonalizacji w powiatach, zwracając uwagę na rangę tego procesu. Zebrane dane wskazały na ciągle niewystarczające tempo zmian w obszarze pieczy zastępczej. Podobne dane zostały zebrane w roku 2015, a dotyczyły struktury pieczy rodzinnej. Prace nad analizą danych będą kontynuowane i aktualizowane.

Elementem strategii promowania praw dzieci do wychowywania się w najwłaściwszym dla nich środowisku jest promocja i rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej. W ramach Europejskiego Funduszu Społecznego 2014-2020, Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój (PO WER 2014-2020) z poziomu krajowego planuje się wprowadzanie działań wspierających proces deinstytucjonalizacji pieczy w powiatach przez wprowadzanie narzędzia badawczego do oceny przebiegu procesu przemian jakościowych w pieczy zastępczej w oparciu o własne i pozyskane zasoby, kształcenie władz samorządowych w zakresie wykorzystania narzędzia do tworzenia indywidualnego modelu przekształceń pieczy zastępczej oraz kształcenie kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej, mające na celu poprawę jakości wsparcia udzielanego rodzinom i dzieciom przez wszystkie szczeble samorządu lokalnego. Działanie dotyczące stworzenia narzędzia weryfikacji rozwiązań dotyczących deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w powiatach ze środków PO WER jest realizowane od 1 października 2016 r. Zakończenie planowane jest na maj 2018 r. Alokacja środków na to zadanie wyniosła 4 mln zł. Po zakończeniu tego działania planuje się dodatkowo skierowanie do władz samorządowych cyklu intensywnych szkoleń w zakresie wykorzystania narzędzia w praktyce. Ponadto ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego z poziomu centralnego dofinansowane zostanie szkolenie dla kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz służb stanowiących otoczenie tego systemu (sędziowie, kuratorzy, nauczyciele, pedagodzy, służba zdrowia, policja) – alokacja środków w wysokości 40 mln zł.

Ponadto, w poszczególnych regionach środki finansowe pochodzące z funduszy Unii Europejskiej skierowane zostały w latach 2014–2020 na działania wdrażające strategię rozwoju usług wspierających rodziny wychowujące dzieci, a także wzmacniające proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w tym promowanie rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej i realizację standardów dotyczących wieku i liczby dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych przez umieszczanie ich w rodzinnej pieczy zastępczej. Według zebranych danych z poszczególnych województw w poszczególnych RPO są uwzględniane zagadnienia związane z deinstytucjonalizacją i podażą usług dla rodzin z dziećmi. Niestety nie we wszystkich województwach wykorzystanie środków jest wystarczające. Obserwuje się ponadto negatywne zjawisko tworzenia Konkursów w podziale na poszczególne ustawy, a nie w sposób przekrojowy, który pozwoliłby na rozwiązanie problemów społecznych w sposób kompleksowy.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej od 2014 r. jest włączone w prace jednej z Grup Roboczych Rady Państw Morza Bałtyckiego ds. Współpracy na Rzecz Dzieci Zagrożonych (EGCC). Obecnie zadania grupy koncentrują się głównie na promowaniu praw dziecka w wielu obszarach, działaniach na rzecz wczesnej interwencji i promowania profilaktyki na rzecz rodzin wychowujących dzieci, ochronie dzieci, promocji praw dziecka i jego bezpieczeństwa w instytucjach pieczy zastępczej oraz działania na rzecz przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki sprawowanej przez rodzinne lub zbliżone do rodzinnych form pieczy zastępczej (deinstytucjonalizacja). Zagadnienia związane z bezpieczeństwem

i prawami dziecka, deinstytucjonalizacją pieczy zastępczej, rozwojem rodzicielstwa zastępczego oraz procedurami adopcyjnymi znalazły się w jednym z priorytetów przewodnictwa Polski w Radzie Państw Morza Bałtyckiego w grupie zagadnień: bezpieczeństwo cywilne. W ramach przewodnictwa Polski w pracach Rady Państw Morza Bałtyckiego, resort pracy i polityki społecznej zorganizował w dniach 17-19 listopada 2015 r. pierwsze z dwóch planowanych spotkań Grupy Ekspertów ds. Współpracy na Rzecz Dzieci Zagrożonych (EGCC). Drugie ze spotkań odbyło się w dniach 19-20 kwietnia 2016 roku. Między innymi spotkanie poświęcono wymianie dobrych praktyk (Okrągły Stół) w regionie państw Morza Bałtyckiego oraz informacji o przeszkodach w realizacji procesu deinstytucjonalizacji w obszarze pieczy zastępczej. Ze strony polskiej w roli ekspertów wystąpiła Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, natomiast dobre praktyki w procesie deinstytucjonalizacji zaprezentowało miasto Gdynia. Przedstawiciele pozostałych państw członkowskich RPMB przedstawili dobre praktyki z własnych krajów, a finałem bardzo interesującego spotkania było wystąpienie usamodzielnionej wychowanki rodzinnej pieczy zastępczej, która podzieliła się z zebranymi gośćmi swoimi refleksjami na temat pobytu w pieczy zastępczej i wpływu tego okresu na jej dorosłe życie. W lipcu 2016 roku zakończyła się prezydencja Polski w Radzie Państw Morza Bałtyckiego, a przewodniczenie Grupie *Children at Risk* w drugiej połowie 2016 roku przypadło Islandii.³⁾

W roku 2016, w ramach działań promocyjnych, wydano podręcznik metodyczny: *Asystentura rodziny – rekomendacje metodyczne i organizacyjne* autorstwa dr hab. Izabeli Krasiejko, który został przekazany jako materiał metodyczny dla asystentów rodziny. Ponadto podręcznik został przekazany wyższym uczelniom w Polsce, kształcącym pracowników socjalnych i asystentów rodziny. Pod koniec roku 2016 Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zamieściło na stronach internetowych resortu materiały informacyjne na temat „dobrych praktyk” dotyczących realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dobre praktyki zostały zebrane i zweryfikowane przez wydziały polityki społecznej urzędów wojewódzkich w oparciu o podejmowane działania na terenie gmin, powiatów i samorządów województw. Materiały te mają stanowić źródło wiedzy i propagować rozwiązania z zakresu realizacji ustawy.⁴⁾

VIII. Wydatki na realizację ustawy w 2016 r. oraz wnioski dotyczące sposobu i zakresu finansowania zadań jednostek samorządu terytorialnego wynikających z ustawy

Z danych ze sprawozdań budżetowych składanych przez jednostki samorządu terytorialnego⁵⁾ wynika, że wydatki na realizację ustawy, w 2016 r. wyniosły ogółem ponad 2,72 mld zł, i były o 293 345 tys. zł, tj. o 12% wyższe niż w 2015 r.

Z powyższej kwoty przeznaczono zostało:

---

³⁾ <http://www.childcentre.info/> - więcej informacji o pracach Grupy.

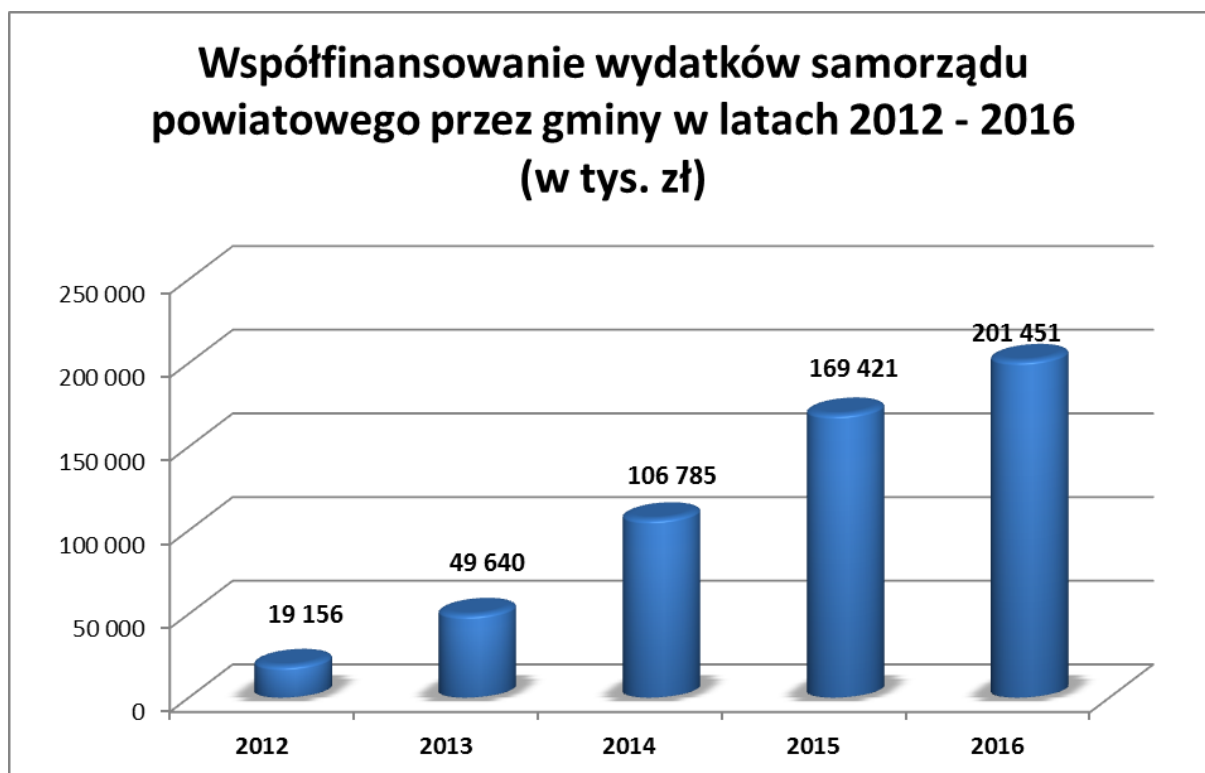
<http://www.childcentre.info/the-warsaw-roundtable-on-deinstitutionalisation-and-foster-care/> -informacja na temat Okrągłego stołu na temat deinstytucjonalizacji.

⁴⁾ <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/dobre-praktyki---prezentacje/>

⁵⁾ Przedstawione wydatki dotyczą sumy wydatków wszystkich poziomów samorządu terytorialnego i w pewnym zakresie zawierają w sobie współfinansowanie wydatków związanych z kosztami pobytu dzieci w pieczy zastępczej przez samorząd gminny.

- 1 280 979 tys. zł, na rodziny zastępcze, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2015 o 237 272 tys. zł tj. o 23%,
- 1 255 531 tys. zł na placówki opiekuńczo-wychowawcze, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2015 o 35 383 tys. zł, tj. o 2,9%,
- 182 518 tys. zł na wspieranie rodziny, co oznacza wzrost w stosunku do 2015 r. o 20 690 tys. zł, tj. o 13%.

Należy zwrócić uwagę nie tylko na rosnące wydatki samorządów na realizację zadań wynikających z ustawy, ale i na istotne zmiany w udziale poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego w tych wydatkach. W 2016 r. nastąpił dalszy wzrost wydatków samorządu gminnego wynikający z konieczności ponoszenia wyższych niż w roku 2015 kosztów współfinansowania pobytu dzieci w pieczy zastępczej (10% kosztów w pierwszym roku pobytu dzieci w pieczy zastępczej i odpowiednio 30% i 50% kosztów, jeśli dziecko przebywa w pieczy 2 lub 3 i więcej lat).

Udział środków pochodzących z samorządu gminy wzrasta w stosunku do roku 2015. Samorządy powiatowe otrzymały tym samym wsparcie w finansowaniu pieczy zastępczej od gmin na poziomie 12,2% w roku 2016. W roku 2015 udział ten wyniósł ok. 10,5%.

W dalszych latach wydatki na realizację ustawy będą się jeszcze bardziej zwiększać, co związane jest z:

- procesem wymaganej deinstytucjonalizacji i wdrażania odpowiednich standardów, co do liczby i wieku dzieci w poszczególnych formach pieczy zastępczej,
- z pożądanym wzrostem liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej,
- obligatoryjnością od 2015 r. powoływania asystentów rodziny i koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz nowymi zadaniami asystenta rodziny wynikających z ustawy i Programu „Za życiem”.

W 2016 r. na realizację zadań wynikających z ustawy w budżetach poszczególnych wojewodów ujęto środki w kwocie 328,9 mln zł, z tego:

- 31,5 mln zł na funkcjonowanie ośrodków adopcyjnych,

- 59,9 mln zł na wspieranie rodziny przez dofinansowanie zadań jednostek samorządu terytorialnego związanych z powoływaniem w gminach stanowisk asystenta rodziny,
- 2,1 mln zł na finansowanie pobytu dzieci cudzoziemców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- 15,1 mln zł na rodziny zastępcze – dofinansowanie kosztów wynagrodzeń koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej,
- 0,8 mln zł na finansowanie pobytu dzieci cudzoziemskich w rodzinnej pieczy zastępczej,
- 212,5 mln zł na finansowanie zadań związanych z dodatkiem wychowawczym,
- 7 mln zł na finansowanie zadań związanych z dodatkiem do zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka w placówkach rodzinnych.

IX. Rekomendacje i plany

W chwili składania niniejszego sprawozdania przygotowywany jest przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w kierunku dokonania koniecznych zmian legislacyjnych. Poniżej prezentujemy postulowane główne kierunki zmian:

1. Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej – przyspieszenie tempa zmian.

- a) Intensyfikacja działań o charakterze profilaktycznym na rzecz rodzin wychowujących dzieci

Zakłada się potrzebę znacznej intensyfikacji działań na rzecz rodzin wychowujących dzieci tak, aby nie dopuścić do oddzielenia dziecka od rodziny. Ogromna rola przypada tu działaniom profilaktycznym oferowanym rodzinie przez samorząd lokalny, między innymi przez wzrost liczby instytucji wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, podnoszenie kompetencji wychowawczych rodziców, a także wzrost liczby asystentów rodziny i rodzin wspierających. W działaniach tych szczególne miejsce przypisać należy działalności asystentów rodziny, których zakres działania i dostępność została wzmocniona przez przepisy ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. poz. 1860). Asystentom rodziny zostały powierzone zadania koordynacji pomocy udzielanej kobiecie w ciąży i jej rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem kobiety w ciąży powikłanej lub rodzącej dziecko, u którego w prenatalnej fazie rozwoju w czasie porodu zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu, a także pomocy udzielanej kobietom w ciąży i ich rodzinom.

Dzięki ustawie i Programowi kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem” pomoc będzie miała jeszcze szerszy, interdyscyplinarny wymiar. Zakłada się wzrost liczby asystentów w roku 2017, tak aby nie było w Polsce gminy, w której nie działa asystent rodziny.

Źródłem dofinansowania zadań własnych są również programy ogłaszane przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na wsparcie zatrudnienia asystenta rodziny i koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. W roku 2017 przeznaczono na te cele ok. 120 mln złotych. Planuje się zwiększenie liczby asystentów rodziny, tak aby usługa ta stała się powszechna.

- b) Obniżanie liczebności placówek opiekuńczo-wychowawczych i podwyższanie wieku przebywających w nich wychowanków – przeniesienie małych dzieci do form rodzinnych

Standardy dotyczące placówek zakładają że z dniem 1 stycznia 2020 r. wiek dzieci w placówkach opiekuńczo - wychowawczych nie będzie niższy niż 10 lat, natomiast placówki opiekuńczo-wychowawcze z początkiem 2021 r. uzyskają standard 14-osobowy. Przepisy zatem wprawdzie nie określają daty całkowitej likwidacji placówek, tworzą jednak wymogi zmierzające do przekształcania istniejących jednostek, w instytucje małe, specjalistyczne, w których przebywać będą wychowankowie powyżej 10. roku życia.

Na koniec roku 2016 w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywały wciąż małe dzieci w wieku 0-6 lat. Mimo że nastąpił znaczny procentowy spadek małych dzieci w pieczy instytucjonalnej w porównaniu do roku 2015, ważnym zadaniem jest bezwzględny zakaz umieszczania małych dzieci w pieczy instytucjonalnej i zadanie przeniesienia dzieci już tam przebywających do form rodzinnej pieczy zastępczej lub też zapewnienie tym dzieciom optymalnych warunków rozwoju. Niezwykle pomocny w przeprowadzeniu tego procesu byłby centralny rejestr wolnych miejsc w pieczy zastępczej, z którego mogłyby korzystać sądy rodzinne. Z drugiej strony celowe byłoby wsparcie samorządów w procesie przekształceń pieczy instytucjonalnej w kierunku tworzenia form rodzinnych, przez działania edukacyjne jak i wskazanie unijnych źródeł finansowania skierowanych na realizację tego celu.

- c) Intensyfikacja działań na rzecz powrotów dzieci do rodzin biologicznych i programy usamodzielnienia.

Ważnym elementem deinstytucjonalizacji jest intensywna praca z rodziną i dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej na rzecz jego powrotu do domu rodzinnego i pełnej reintegracji rodziny (konsolidacja planów działań wobec dziecka i rodziny).

Ponadto istotna pozostaje w powyższym kontekście kwestia usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, bowiem skuteczność przebiegu tego procesu jest zarazem sprawdzianem adekwatności zastosowanych podczas pobytu w pieczy zastępczej metod wychowawczych. Ta tzw. piecza następcza zmniejsza ryzyko powielenia przez byłych wychowanków historii życia ich rodziców. Sprawa usamodzielnienia jest przedmiotem analizy pod kątem ułatwienia wychowankom startu w dorosłość.

2. Zmiany dotyczące sytuacji zawodowej asystentów rodziny.

Z uwagi na rolę asystenta rodziny w systemie usług społecznych planuje się wzmocnienie stabilności zawodowej tej grupy pracowników systemu oraz doprecyzowanie ich usytuowania oraz zadań w systemie usług społecznych.

3. Kwestia sposobu przeznaczania środków będących w dyspozycji opiekunów zastępczych, a przeznaczonych na potrzeby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

Proponuje się zachęcić opiekunów zastępczych, aby środki finansowe będące w ich dyspozycji przeznaczane były nie tylko na realizację bieżących celów wychowawczych, ale

także w większym stopniu na cele związane z przyszłością dziecka powierzonego pieczy zastępczej.

X. Podsumowanie

1. W 2016 r. zatrudnionych było ponad 3,9 tys. asystentów rodziny. Ich zatrudnienie zwiększyło się o ponad 2,3 % w stosunku do 2015 r.
Z usług asystentów rodziny w 2015 r. skorzystało ogółem 43 390 rodzin, w tym 4 563 rodziny zobowiązane zostały do współpracy z asystentem przez sąd. W stosunku do roku 2015 oznacza to znaczny, bo 10,5%, wzrost liczby rodzin, do których sąd skierował asystenta rodziny (w 2015 r. – były to 3 477 rodziny).
Spośród 43 390 rodzin, z którymi asystenci rodziny prowadzili pracę w 2016 r., dla 12 725 rodzin (co stanowi 29% ogółu rodzin korzystających z pomocy asystentów) współpraca ta zakończyła się w 2016 r., w tym w 5 967 przypadkach nastąpiło to w związku z osiągnięciem założonych celów. Osiągnięciem celów zakończyła się praca w ponad 47% rodzin, z którymi zakończono pracę w 2016 r.
2. W 2016 r. funkcjonowało ponad 1,5 tys. gminnych placówek wsparcia dziennego w tym ponad połowa (59,7%) to placówki niepubliczne. Liczba ta oznacza, że w stosunku do 2015 r. funkcjonowało o 37 placówek wsparcia dziennego mniej. Do gminnych placówek wsparcia dziennego uczęszczało w roku sprawozdawczym ok. 36 321 dzieci. Oznacza to spadek liczby dzieci uczęszczających o 3,3%.
Ponadto w 2016 r. działało 63 placówki wsparcia dziennego o charakterze ponadgminnym, w tym 43 z nich prowadzone były przez podmiot inny niż samorząd powiatowy.
3. W 2016 r. funkcjonowało 66 rodzin wspierające, co oznacza znaczny spadek w stosunku do 2015 r. (82 rodziny). Z pomocy rodzin wspierających korzystało 77 rodzin. Jak wynika z informacji docierających do resortu rodziny, pracy i polityki społecznej w odniesieniu do rodzin wspierających dużym problemem gmin jest brak uregulowań prawnych odnośnie do umowy podpisywanej przez wójta z rodziną wspierającą. Natomiast - co warto podkreślić - szansą na rozwój takich rodzin jest opieka wytechnieniowa, o której mowa w Programie „Za życiem”, wprowadzonym uchwałą nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. w sprawie programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”.
4. Szczególną uwagę należy zwrócić na wzrost liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Na koniec 2016 r. zatrudnionych było 1 643 koordynatorów, co stanowi wzrost ich liczby o 3%, choć w stosunku do liczby podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej objętych pomocą koordynatora, ich liczba jest nadal niewystarczająca.
W 2016 r. pod opieką 1 643 koordynatorów znalazło się 27 150 rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, co stanowi ponad 70% ogółu podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej. Wzrost liczby koordynatorów świadczy również o tym, że coraz bardziej przekonane są do nich rodzinne formy pieczy zastępczej (koordynator jest zawsze na wniosek podmiotu rodzinnej pieczy zastępczej).
5. W 2016 r. w powiatach udzielono rodzinom zastępczym i osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka 118 764 porad w ramach poradnictwa specjalistycznego. Jest to wzrost o 8% stosunku do roku 2015 (109 651 porad). Wzrost ten świadczy o ciągle rosnącej potrzebie zdobywania przez rodziny zastępcze fachowej wiedzy.
6. W roku sprawozdawczym 2016 przeszkolono do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka lub do prowadzenia placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego oraz funkcjonujących rodzin zastępczych łącznie 12 792 osób (w 2015 r. – 11 431 osób), co oznacza 11,9 procentowy wzrost w stosunku do roku 2015. Najwięcej (69%) przeszkolono już istniejących rodzin zastępczych, co wskazuje

na zainteresowanie powiatów podnoszeniem kwalifikacji już istniejących rodzin zastępczych. Niestety w roku 2016 nastąpił również spadek liczby osób przeszkolonych na kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe, zawodowe i kandydatów na prowadzących rodzinne domy dziecka. Wzrost przeszkolonych osób nastąpił jedynie w odniesieniu do kandydatów na rodziny spokrewnione. Spadek odnotowano także w szkoleniach dla kandydatów na pełnienie funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego.

7. O 388 podmioty spadła liczba rodzinnych form pieczy zastępczej w porównaniu z 2015 r. W większości był to spadek w liczbie rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i liczbie rodzin niezawodowych. Postępuje z wolna profesjonalizacja rodzinnych form pieczy zastępczej (2% wzrost liczby rodzin zastępczych zawodowych, w większości tzw. zwykłych zawodowych). Tempo przyrostu rodzin zastępczych zawodowych nie jest wystarczająco dynamiczne. Wydaje się, że w najbliższych latach potrzebne są bardzo intensywne działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. Równie istotne w tym kontekście jest odpowiednie wsparcie oferowane funkcjonującym rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka, bowiem brak poczucia bezpieczeństwa skutkować może rezygnacją z pełnionej funkcji. Z informacji, które docierają do MRPiPS wynika, że samorządy powiatów rozwiązują umowy o pełnienie funkcji rodzin zawodowych w chwili obniżenia liczby dzieci. Jest to praktyka niezgodna z przepisami, bowiem w rodzinie zastępczej zawodowej może być umieszczonych do 3 dzieci, zatem rodzina ta winna posiadać status zawodowej nawet dla jednego dziecka.
8. W 2016 r. nastąpił wzrost liczby rodzinnych domów dziecka jako formy sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej nad dziećmi. W 2015 r. funkcjonowało 488 rodzinnych domów dziecka, natomiast na koniec 2016 r. funkcjonowało ich 534, co stanowi wzrost o 9%. Rodzinne domy dziecka stanowią obecnie 1,3% w strukturze podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej. Wzrost ten należy oceniać bardzo pozytywnie, jednak należy pamiętać że wzrost ten nie powinien odbywać się kosztem rodzin zastępczych zawodowych.
9. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w 2016 r. wyniosła ogółem 74 757 dzieci, wobec 76 503 dzieci w 2015 r., co oznacza spadek o ok. 2,3%. Liczba dzieci ogółem umieszczonych w pieczy zastępczej w 2016 r. była o 1 746 osób niższa niż w 2015 r. Oznacza to spadek wyższy niż w roku 2015 (1,1%).
10. W roku 2016 nastąpił spadek odsetka dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w stosunku do populacji dzieci do 18. roku życia ogółem z 0,96% w roku 2014, 0,94 % w roku 2015 i 0,91% w roku 2016. Należy zauważyć, że zatrzymanie wskaźnika na poziomie 0,99 % nastąpiło w latach 2012-2013, natomiast w latach wcześniejszych z roku na rok odnotowywano wzrost tego wskaźnika.
11. Miarą skuteczności pracy z rodziną prowadzonej między innymi przez asystentów rodziny, przy wykorzystaniu i innych narzędzi jej wsparcia jest analiza napływów i odpływów dzieci do 18. roku życia w pieczy zastępczej. Liczba dzieci (małoletnich – do 18 roku życia), które powróciły do swoich rodzin naturalnych w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 184 dzieci, co potwierdzać może skuteczność i efektywność szeroko rozumianego systemu wsparcia (asystenci rodziny, koordynatorzy itp.). Co więcej należy zauważyć także spadek w stosunku do roku 2015 o 686 osób liczby dzieci, które napłynęły do pieczy w roku 2016, co tym bardziej zdaje się potwierdzać zasadność zwiększania proponowanych rodzinie narzędzi wsparcia. Zmiany te świadczą także o pozytywnych efektach programu 500+.
12. Średnia liczba dzieci przebywających w zawodowych formach rodzinnej pieczy zastępczej nieznacznie spadła w stosunku do roku poprzedniego. W 2016 r. średnio

- w rodzinach zastępczych zawodowych wychowywało się ponad dwoje dzieci (przeciętna 2,4). W roku 2015 było to ponad troje dzieci.
13. W 2016 r. o 52 w stosunku do 2015 r. zwiększyła się liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych. Z drugiej strony zmniejszyła się liczba dzieci przebywających w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej, łącznie z instytucjami prowadzonymi przez marszałków (na dzień 31 grudnia 2016 r. w placówkach tych przebywało łącznie 18 213 dzieci, co w porównaniu z rokiem 2015 oznacza, że było w nich o 1 304 dzieci mniej). Ogólnie pozytywnym zjawiskiem jest zmniejszająca się liczba dzieci w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej w odniesieniu do roku poprzedniego, pomimo, że ogólnie placówek opiekuńczo-wychowawczych jest więcej niż w roku ubiegłym, tj. w 2015. Oznacza to bowiem wyższy standard placówek opiekuńczo-wychowawczych w odniesieniu do liczby dzieci. Średnia liczba dzieci kształtuje się na poziomie 17 wychowanków (w 2015 r. 19 wychowanków). Jednakże zdecydowanie martwi powstawanie placówek nowych, w których umieszczane są niejednokrotnie także dzieci poniżej 7. roku życia.
  14. Należy zauważyć wzrost wydatków na zawodowe formy pieczy zastępczej, w tym wydatków na wynagrodzenia rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka. Konsekwencją tego zjawiska jest wzrost średniego miesięcznego kosztu utrzymania dziecka w pieczy zastępczej typu rodzinnego. Średni miesięczny koszt utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej wynosił w 2016 r. ok. 1 038 zł i wzrósł w stosunku do roku poprzedniego o 0,8% (w 2015 r. 1030 zł), w rodzinie zastępczej zawodowej i rodzinnym domu dziecka – 2 115 zł, co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 3,6% (w 2015 r. 2 042 zł). Kwoty powyższe nie zawierają kosztów wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej m.in. kosztów organizatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz zatrudnienia koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.
  15. Średni miesięczny koszt utrzymania dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej (bez regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych) wynosił w 2016 r. ok. 4 206 zł, co oznacza wzrost o 274 zł w stosunku do roku 2015. Średni miesięczny koszt utrzymania dziecka nie zawiera kosztów związanych z zadaniami realizowanymi przez powiatowe centra pomocy rodzinie. Wydaje się, że tak duży wzrost średniego miesięcznego kosztu utrzymania dziecka w pieczy instytucjonalnej, który zresztą z uwagi na docelowe standardy odnoszące się do liczby dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych będzie jeszcze silniej wzrastać w kolejnych latach, musi skłonić powiaty do intensyfikacji działań na rzecz deinstytucjonalizacji i pozyskiwania rodzin zastępczych, bowiem utrzymywanie takiego stanu rzeczy zdaje się stawiać pod znakiem zapytania racjonalność wydatkowania środków finansowych.
  16. W 2016 r. znacznie wzrosły wydatki gmin na współfinansowanie pobytu dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej. Wyniosły one 82 743 tys. zł. Wkład poniesiony przez gminy stanowił zatem 11,7% ogółu wydatków na świadczenia dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz na wynagrodzenia osób pełniących funkcję rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka w 2016 r. W 2015 r. procentowy udział gmin w tych wydatkach wynosił 9%.
  17. Liczba świadczeń (pieniężnych i niepieniężnych) przyznanych osobom usamodzielnianym w 2016 r. spadła w stosunku do liczby tych świadczeń w 2015 r. (w 2015 r. udzielono łącznie ponad 177 tys. świadczeń). Podobnie jak w roku 2015, najwięcej świadczeń w 2016 r. udzielono na kontynuowanie nauki (93% ogólnej liczby świadczeń), ale liczba tych świadczeń spadła w porównaniu do 2015 roku o 5,7%. Poza tym, tak jak w 2015 r., najrzadziej udzielaną formą pomocy była pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

18. W stosunku do roku 2015 r., w roku 2016 wzrosła liczba porad udzielonych przez ośrodki adopcyjne. Szczególnie duży wzrost można zaobserwować wśród porad udzielanych rodzinom przysposabiającym (34 265 w 2015 r. a 36 992 w roku 2016). Jednocześnie nastąpił 8 procentowy spadek liczby porad w postępowaniu postadopcyjnym (z 7 803 porad w 2015 r. do 7 292 porad w 2016 r.).
19. W 2016 roku nastąpiło zmniejszenie liczby przysposobionych dzieci (w 2015 r. przysposobiono 3 361 dzieci, w 2016 r. – 3 265). Nadal najmniej liczną grupą dzieci przysposobianych są dzieci w wieku powyżej 10 lat (19%). Natomiast spadła liczba dzieci przysposobionych w przedziale wiekowym od 0 do 4 lat (w 2015 r. było 1 660 dzieci, a w 2016 r. 1 460). Duży spadek odnotowano w grupie dzieci najmłodszych (do 1 roku).
20. W 2016 r. sąd rodzinny orzekł adopcję przez osoby zamieszkałe za granicą w 204 sprawach w stosunku do 286 dzieci. W porównaniu do 2015 r. liczba dzieci przysposobionych przez osoby zamieszkałe za granicą zwiększyła się w 2016 r. o 7 dzieci (w roku 2015 - 279 dzieci).
21. W okresie kwiecień – grudzień 2016 r. z dodatków wychowawczych korzystało 46,9 tys. dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej oraz 1,5 tys. dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego. W 2016 r. na realizację dodatków wychowawczych i dodatków do zryczałtowanej kwoty wydatkowano łącznie 216 226 tys. zł. Wydatki na dodatki wychowawcze wyniosły 209 463 tys. zł, a na dodatki do zryczałtowanej kwoty 6 763 tys. zł.

Aneks

I. Rodziny zastępcze

Tab. 1. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na poszczególne typy w latach 2005 – 2016

Lata	Rodziny spokrewnione z dzieckiem	Rodziny niezawodowe*	Zawodowe rodziny zastępcze**				Rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego	Rodziny domy dziecka	Ogółem
			ogółem	zawodowe	wielodzietne	specjalistyczne			
2005	35 592	5 790	661	x	152	40	469	x	42 043
2006	36 394	6 054	885	x	318	59	508	x	43 333
2007	36 788	6 267	1 102	x	495	86	521	x	44 157
2008	36 880	6 326	1 323	x	661	115	547	x	44 529
2009	36 762	6 200	1 494	x	777	167	550	x	44 456
2010	36 673	6 242	1 684	x	902	208	574	x	44 599
2011	36 701	6 227	1 912	x	1 035	252	625	x	44 840
2012	25 836	12 162	1 843	1 036	x	264	543	228	40 069
2013	25 842	12 182	1 906	1 099	x	256	551	330	40 260
2014	25 071	11 711	2 024	1 215	x	251	558	395	39 201
2015	24 785	11 549	2 025	1 216	x	253	556	488	38 847
2016	24 459	11 395	2 071	1 292	x	245	534	534	38 459

Źródło: Opracowanie własne Departamentu Polityki Rodzinnej MRPiPS na podstawie sprawozdań MPiPS-03 oraz sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2012 - 2016 r. (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

* do 2011 r. rodziny niespokrewnione z dzieckiem.

** do 2011 r. zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze.

Tab. 2. Liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych w latach 2005 – 2016

Lata	Liczba dzieci w rodzinach zastępczych spokrewnionych	Liczba dzieci w rodzinach zastępczych niezawodowych*	Liczba dzieci w zawodowych rodzinach zastępczych**					Liczba dzieci w rodzinnych domach dziecka	Ogółem
			Ogółem	zawodowe	wielodzietnych	specjalistycznych	o charakterze pogotowia rodzinnego		
2005	46 261	9 219	3 865	x	711	77	3 077	x	59 345
2006	46 831	9 661	5 062	x	1 554	141	3 367	x	61 554
2007	48 488	10 198	6 313	x	2 397	203	3 713	x	64 999
2008	48 450	10 143	7 433	x	3 370	278	3 785	x	66 026
2009	48 111	9 852	8 013	x	4 018	387	3 608	x	65 976
2010	47 981	9 809	8 617	x	4 516	428	3 673	x	66 407
2011	47 907	9 763	9 301	x	5 079	533	3 689	x	66 971
2012	33 769	16 383	6 454	3 935	x	606	1 913	1 476	58 082
2013	33 306	16 431	6 727	4 035	x	583	2 109	2 106	58 570
2014	32 405	15 890	6 779	4 194	x	568	2 017	2 583	57 657
2015	31 951	15 486	6 371	4 064	x	549	1 758	3 178	56 986
2016	31 647	15 268	6 270	4 154	x	533	1 583	3 359	56 544

Źródło: Opracowanie własne Departamentu Polityki Rodzinnej MRPiPS na podstawie sprawozdań MPiPS-03 (liczba dzieci w ciągu roku) oraz sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2012 - 2016 r. (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

* do 2011 r. rodziny niespokrewnione z dzieckiem.

** do 2011 r. zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze.

II. Placówki opiekuńczo-wychowawcze

Tab. 1. Liczba placówek - opiekuńczo- wychowawczych z podziałem na poszczególne typy

Lata	Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu interwencyjnego	Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego	Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego	Placówki wielofunkcyjne	Placówki specjalistyczno-terapeutyczne	Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne	Interwencyjne ośrodki preadopcyjne	Ogółem*
2005	55	267	301	102	x	x	x	725
2006	52	263	283	129	x	x	x	727
2007	44	274	263	154	x	x	x	735
2008	37	279	259	166	x	x	x	741
2009	38	267	268	189	x	x	x	762
2010	35	282	277	177	x	x	x	771
2011	31	282	291	181	x	x	x	785
2012	123	267	515	x	13	1	1	816
2013	149	242	625	x	30	3	2	923
2014	166	238	712	x	45	6	2	1 020
2015	177	231	749	x	48	6	2	1 054
2016	189	255	776	x	55	8	3	1 109

Źródło: Opracowanie własne Departamentu Polityki Rodzinnej MRPiPS na podstawie sprawozdań MPiPS-03 oraz sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2012 - 2016 r. (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).

* dotyczy jednostek organizacyjnych – dane nie sumują się, ponieważ jedna jednostka organizacyjna może pełnić funkcje kilku placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Tab. 2. Liczba dzieci przebywających w poszczególnych typach placówek opiekuńczo-wychowawczych, placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych

Lata	Liczba dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych:					Regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych	Interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych
	typu interwencyjnego	typu rodzinnego	typu socjalizacyjnego	wielofunkcyjnych	specjalistyczno-terapeutycznych		
2005	4 157	2 252	16 527	7 736	x	x	x
2006	4 998	2 187	13 951	10 890	x	x	x
2007	4 619	2 261	12 505	12 234	x	x	x
2008	2 955	2 226	11 343	13 291	x	x	x
2009	2 628	2 242	11 106	13 736	x	x	x
2010	2 058	2 495	10 660	13 404	x	x	x
2011	1 819	2 524	10 787	13 003	x	x	x
2012	2 217	2 232	15 967	x	109	49	23
2013	1 927	2 030	15 626	x	366	115	41
2014	1801	1 963	15 324	x	429	144	36
2015	1 576	1 885	15 387	x	444	182	43
2016	1 337	1 729	14 404	x	475	217	51

Źródło: Opracowanie własne Departamentu Polityki Rodzinnej MRPiPS na podstawie sprawozdań MPiPS-03 (liczba dzieci w ciągu roku) oraz sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2012 - 2016 r. (stan na dzień 31 grudnia 2016 r.).